

SAYI: 5 / AĞUSTOS 2018

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

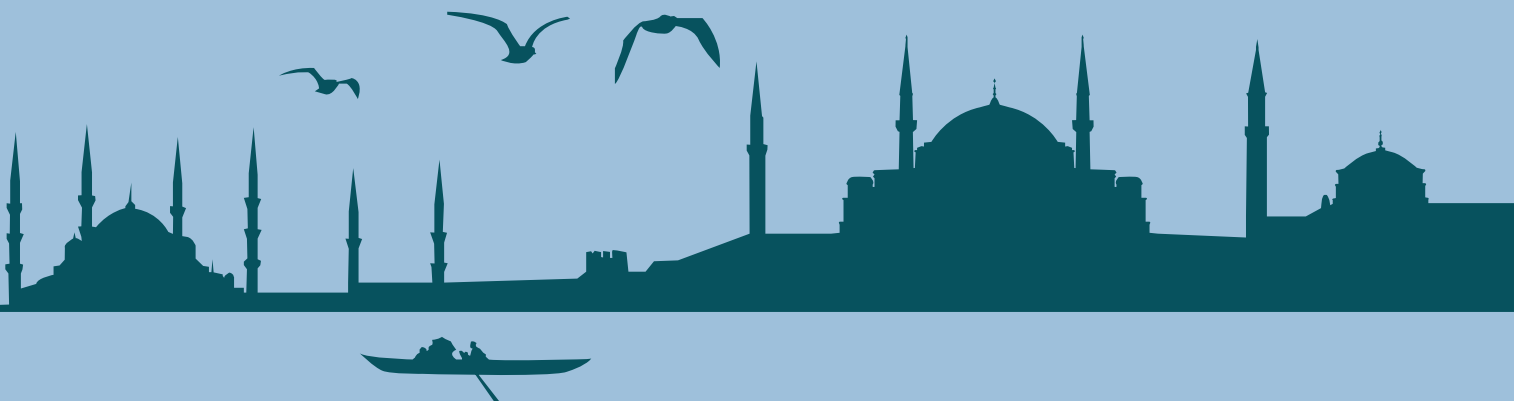
ISSUE: 5 / AUGUST 2018

ISSN: 2587-117x

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Editörler/Editors

Prof. Dr. Bahir SELÇUK

Doç. Dr. Hasan ŞENER

Doç. Dr. Nazmi ÖZEROL

Editör Yardımcıları/Sub-Editors

Dr. Fatih ELÇİ

Dr. Yunus DOĞAN

Uzm. Mesut ALGÜL

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Bahir SELÇUK

Prof. Dr. Beyhan KESİK

Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK

Doç. Dr. Hasan ŞENER

Doç. Dr. Nazmi ÖZEROL

Yrd. Doç. Dr. Sıtkı NAZİK

Dr. Fatih ELÇİ

Dr. Yunus DOĞAN

Uzm. Mesut ALGÜL

Uzm. Muhammed ÜLGEN

Uzm. Selahattin TOPBAŐ

İngilizce Redaksiyon/English Redaction

Dr. Yunus DOĞAN

Türkçe Redaksiyon/Turkish Redaction

Uzm. Mesut ALGÜL

Web-Grafik-Tasarım/Web-Graphics-Design

Dr. Fatih ELÇİ

Yazışma Adresleri/Correspondences

<http://dergipark.gov.tr/kulliyat>

kulliyatdergisi@gmail.com

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER	Firat Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet BURAN	Firat Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KARTAL	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ali YILDIRIM	Firat Üniversitesi
Prof. Dr. Amila BUTUROVIĆ	York University
Prof. Dr. Beyhan KESİK	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Burhan AKPINAR	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Firat Üniversitesi
Prof. Dr. Ercan ALKAYA	Firat Üniversitesi
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK	Firat Üniversitesi
Prof. Dr. Kâzım YOLDAŞ	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. H. Mustafa SIVACI	Yıldırım Bayezid Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan KAVRUK	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. İ. Halil TUĞLUK	Adıyaman Üniversitesi
Prof. Dr. İdris KADIOĞLU	Dicle Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ	Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Lars JOHANSON	Johannes Gutenberg University
Prof. Dr. Ömer Osman UMAR	Firat Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Şener DEMİREL	Firat Üniversitesi
Prof. Dr. Tarık ÖZCAN	Firat Üniversitesi
Doç. Dr. Amina Siljak JESENKOVIĆ	University of Sarajevo
Doç. Dr. Edith Gülçin AMBROS	University of Vienna

Bu Sayının Hakemleri/Referees of This Issue

Prof. Dr. Ali YILDIRIM	Firat Üniversitesi
Prof. Dr. Bahir SELÇUK	Firat Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan ŞENER	Firat Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa KARABULUT	Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faruk GÜLER	İnönü Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sıtkı NAZİK	Firat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Taner NAMLI	İnönü Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üye. Timuçin AYKANAT	Hakkâri Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Yunus DOĞAN	Firat Üniversitesi

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKSLER

Google Scholar

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

BİRİCİ, Sevim

Pervîn-i İ'tisâmî'nin Arzû-yı Pervâz Mesnevisi

Masnavi of Arzû-yı Pervâz by Pervîn-i İ'tisâmî

(1-9)

DİNÇ, Vildane

Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar Nasıl Yaşıyorlardı? (Çeviri)

(10-11)

İZMİRLİ KARAMANLI, Seda

Servet-i Fünun Dergisinde Osmanlı Yazarlarının Fotoğrafçılık Üzerine Bir Modernite Deneyimi

Ottoman Agents' Experience of Modernity on Photography in Servet-i Funun Journal

(12-18)

ÖZEROL, Nazmi & ATLI, Semih

Hız. Hasan ve Hüseyin'in Yürek Yakan Hikâyesi'nin Çevriyazısı ve Tahlili

Transcription and Analysis of Agonizing Story of Hz. Hasan and Hüseyin

(19-32)

KİTAP TANITIMI/BOOK REVIEW

ÇALIŞKAN, Sümeyra

NORMAN HOUSLEY, Haçlı Seferleri ve Osmanlı Tehdidi 1453-1505, Alfa Yayınları, İstanbul 2016,

Çev. Mehmet Morali, 376 s.

(33-34)

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

PERVİN-İ İTİSÂMÎ'NİN ARZÛ-YI PERVÂZ MESNEVİSİ

Sevim BİRİCİ¹

Özet

Pervîn-i İtisâmî 1907-1941 yılları arasında yaşamış İran'ın ünlü kadın şairidir . Bu çalışmada Pervîn-i İtisâmî'nin Arzû-yı Pervâz adlı mesnevisi üzerinde durulmaktadır. Nitekim bu mesnevîde bir güvercin yavrusunun bir gün uçmaya heves ederek cesaretlenip uçmaya başlaması konu edilmiştir. Ne var ki güvercin yavrusu küçük cüssesi ve henüz güçsüz olması sebebiyle çabuk yorulup yolda kalmıştır. Endişeden, korkudan yere düşmüş, etrafına bakarken nasıl geri döneceğini bilememiş ve feryat etmiştir. Sesini duyan annesi bir daldan seslenerek uçmak için sabırlı olması ve zamanını beklemesi gerektiğini söylemiştir. Vaktinden önce uçuşunun kendisi için tehlikeli olacağını bildirmiştir. Güç ve beceri kazanınca ancak uçabileceğini, köksüz fidanın kuvvetli olmadığını anlatmıştır. Böylece ona öğütte bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Pervîn-i İtisâmî, Mesnevî, Arzû-yı Pervâz ,Fars şiiri.

Masnavi of Arzû-yı Pervâz by Pervîn-i İtisâmî

Abstract

Pervîn-i İtisâmî (1907-1941) is one of the most important poetesses of Iran. This study deals with her mesnevi "Arzu-yı Pervaz". In the "Mesnevi", the subject is a baby pigeon's having a fancy for flying and having the courage and deciding one day to do it. Because the baby pigeon has a small frame and is weak, it gets tired and stranded on the road. Due to worry and fear it falls onto the ground and looks around not knowing how to get back. It cries. The mother responds back hearing it from a branch. She tells the baby pigeon to be patient and wait his time. It tells the baby pigeon that it is dangerous to fly early. The mother tells unless it has strength and skill it won't be able to fly, and that the tree without its roots will never be strong. She gives him advice.

Key words: Pervîn-i İtisâmî, "Mesnevi", Arzû-yı Pervâz, Persian poem.

GİRİŞ

Çağdaş İran edebiyatının en ünlü kadın şairi olarak bilinen Pervîn-i İtisâmî 1907-1941 yılları arasında yaşamıştır. Kişiliği, felsefî görüşleri, fikirleri üslûbu ve ahlâkî mazmunlarıyla İran edebiyatında ayrı bir yeri vardır. Şiirleri divanının son dönemlerde yapılan bir baskısına göre (Tahran 1363 hş./1984) 5606 beyittir. Divanda yer alan şiirlerin birkaç tanesi hariç kalan hepsi kaside, mesnevî, kıta ve gazel tarzındadır. Konuları içtimaî ve ahlâkî olup, özellikle kadın ve aile ön plana çıkmaktadır. Nitekim Pervîn, şiirlerinde kadının eğitiminden ve kalkınmadaki rolünden söz etmekte, İran toplumundaki aksak yönleri ele alarak bu aksaklıkların eğitim ve öğretim yetersizliğinden doğduğunu öne sürmektedir. Şiirlerinde ahlâkî ve tasavvufî konuların yanı sıra vatan sevgisi ve tabiat da işlenmektedir (İnal Savi, 2007: 246-247).

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
biricis@firat.edu.tr

Pervîn'in şiirdeki üslûbu kendine özgü ifade biçiminin Horasan ve Irak üsluplarıyla bileşimini andırmakta olup, bilhassa Nâsır-ı Hüsrev ve Sa'dî-i Şîrâzî'nin etkisinde kaldığı görülmektedir. Etkilendiği diğer şairler arasında Senâî, Evhadüddîn-i Enverî, Ferîdüddîn Attâr, Mevlânâ Celâleddîn-î Rûmî, Hâfız-ı Şîrâzî ve Abdurrahman-ı Câmî sayılabilmektedir (İnal Savi, 2007: 246-247).

Pervîn'in sağlam bir lafız ve anlam örgüsüne sahip kasidelerindeki ahlâkî ve tasavvufî ruhla kısa mesnevilerindeki renklilik, kıtalarında yerini kadınca tahassüs ve letafete bırakmaktadır. Eski ve yeni tarzda yazdığı kıtalarının dili son derece sade ve açıktır. Arapçayı çok iyi bilmesine rağmen, divanında kullandığı Arapça kelime sayısı çok azdır. Kalıp ve şekilden ziyade, fikir ve manaya önem veren Pervîn yeniden canlandırdığı münazara formunda çok başarılı olmuş, klasik edebiyattan aldığı bu tarzdaki şiirlerinde kendi içgüdülerini ve yaratıcılığını ortaya koymuştur. Onun çeşitli beyit ve mısraları darbimesel haline gelmiştir (İnal Savi, 2007: 246-247).

1. Arzû-yı Pervâz (Uçma Arzusu)

آرزوی پرواز

بجرت کرد روزی بال و پر باز	کیوتر بجهای با شوق پرواز
گذشت از بامکی بر جو کناری	پرید از شاخکی بر شاخساری
شدش گیتی به پیش چشم تاریک	نمودش بسکه دور آن راه نزدیک
ز رنج خستگی درماند در راه	ز وحشت سست شد بر جای ناگاه
گه از تشویش سر در زیر پر کرد	گه از اندیشه بر هر سو نظر کرد
نه‌اش نیروی زان ره بازگشتن	نه فکرش با قضا دمساز گشتن
نه راه لانه دانستی کدامست	نه گفתי کان حوادث را چه نامست
نه از خواب خوشی نام و نشانی	نه چون هر شب حدیث آب و دانی
ز شاخی مادرش آواز در داد	فناد از پای و کرد از عجز فریاد
چنین افتند مستان از بلندی	کزینسان است رسم خودپسندی
به پشت عقل باید بردباری	بدن خردی نیاید از تو کاری
ز نو کاران که خواهد کار بسیار	ترا پرواز بس زودست و دشوار
همت نیرو فزایند، هم پر و بال	بیاموزندت این جرئت مه و سال
هنوز از چرخ، بیم دستبرد است	هنوزت دل ضعیف و جثه خرد است
هنوزت نوبت خواب است و آرام	هنوزت نیست پای برزن و بام
بجز بازیچه، طفلان را هوس نیست	هنوزت انده بند و قفس نیست
نپوید راه هستی را به گامی	نگردد پخته کس با فکر خامی
حدیث زندگی میباید آموخت	ترا توش هنر میباید اندوخت

از آن پس، فکر بر پای ایستادن	بباید هر دو پا محکم نهادن
جهان را گه بلندی، گاه پستی است	پریدن بی پر تدبیر، مستی است
ببالا، جنگ شاهین را شکاریم	به پستی در، دچار گیر و داریم
ترا آسودگی باید، مرا رنج	من اینجا چون نگهبانم و تو چون گنج
ببینی سحرپازنیهای گردون	تو هم روزی روی زین خانه بیرون
که آتش برده خاک و باد بنیاد	از این آرامگه وقتی کنی یاد
نه از چوبت گزند آید، نه از سنگ	نه‌ای تا زاشیان امن دل‌تنگ
ز بالم کودکان پرها شکستند	مرا در دامها بسیار بستند
گهم سرینجه خونین شد گهی سر	گه از دیوار سنگ آمد گه از در
گهی از گریه ترسیدم، گه از باز	نگشت آسایشم یک لحظه دمساز
مرا آموخت علم زندگانی	هجوم فتنه‌های آسمانی
ز تو سعی و عمل باید، ز من پند	نگردد شاخک بی بن برومند

<https://ganioor.net/parvin/divanp/mtm/sh7/> (20.10.2018)

2. Arzû-yı Pervâz'ın Latin Harfleriyle Yazılışı, Tercümesi ve Yorumu

Münazaralarında canlı ve cansız varlıkları, insanları karşılıklı konuşuran Pervîn-i Î'tisâmî bu şiirinde de kebûteri (güvercini) konuşturarak annelik duygusunu dile getirmektedir. Annenin çocuğunu koruma ve eğitime yönünde ona verdiği öğütler canlı bir şekilde görülmektedir.

Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün

Kebûter-beççeî bâ-şevk-i pervâz

Be-cür'et kerd rûzî bâl u per bâz

(Bir gün bir güvercin yavrusu uçma hevesiyle uçmaya, kol kanat açmaya cesaret etti.)

Güvercin (Kebûter). Birçok türü olan kebûter boynunun kısalığı, küçük kafası ve tüylerinin sıklığıyla bilinir. Kahverengi, beyaz ve sarı renkleri vardır. Kebter, kefter, selsele, hemâme, hemâm adlarıyla da anılır. Uçuşuyla ve sevimli görünümüyle beğenilen, insanların özel olarak besledikleri bu kuş, daha çok postacı olarak kullanılmakla ünlüdür. Bu tür güvercinler kebûter-i nâmeber (posta güvercini) ve kebûter-i kâsid (haberci güvercin) olarak adlandırılır. Onun mesaj iletmesinin geçmişi Nuh Peygamber zamanına kadar gider. Nuh Peygamber'in verdiği görevden hareketle güvercin birçok kültürde, özellikle de İran kültüründe postacı ve özel ulak olarak simgeleşmiştir. İran mitolojisinde güvercin peyk-i Nâhîd: Nâhîd'in ulağı da denilir. Güvercin bir yandan Nâhîd ile olan ilişkisi, öte yandan da Yunan mitolojisindeki Afrodite ile olan aşkından dolayı peyk-i ışk: aşk mesajcısı diye adlandırılmıştır (Yıldırım, 2006: 455).

İnsanlar gibi diğer canlılar da tabiatın yaratılışı gereği doğduklarında başkalarının yardımına özellikle de anne yardım ve desteğine onların birtakım öğretilerine muhtaçtırlar. Bir güvercin yavrusu da henüz uçma gücünü, becerisini elde etmemiş iken bir gün uçma şevkiyle kol kanat açmaya, uçmaya cesaret eder.

Perîd ez-şâhekî ber-şâhsârî

Güzeşt ez-bâmekî ber-cû kenârî

(Bir küçük daldan büyük bir dal üzerine uçtu. Bir küçük damdan ırmak kenarına geçti.)

Uçmaya tam yetenekli olmadığından küçük bir dal üzerinden, büyük bir dal üzerine uçtukten sonra bir küçük damdan bir ırmak kenarına geçer.

Nümûdeş bes ki dūr ân râh-ı nezdik

Şodeş gîtî be-pîş-i çeşm târîk

(O yakın yol gözüne öyle uzak göründü ki, dünya gözünün önünde karanlık oldu.)

Yavru güvercinin uçmaya gücü az olduğundan; o yakın olan yol, ona o kadar uzak görünmüştür ki, dünya gözünün önünde kararmıştır. Nitekim insanın da takatinin olmadığı ve gücünden fazla kuvvet sarf etmesi gerektiği zamanlarda, bedeni halsizleşir ve dünya gözü önünde karanlık olur.

Zi-vahşet süst şod ber-cây nâ-gâh

Zi-renc-i hastegî der-mând der-râh

(Korkudan vücudu gevşedi ve ansızın yere düştü. Yorgunluğun eziyetinden yolda kaldı.)

Korkunun etkisiyle vücutta gevşeme olur, gevşeyen vücut, mukavemetini koruyamadığından kendini salar (gevşer) ve yere düşer. Bu güvercin yavrusu da yol yorgunluğunun ve korkunun etkisiyle yolda kalır. Uçmaya devam edemez.

Geh ez-endîşe ber her sû nazar kerd

Geh ez- teşvîş ser-der-zîr-i per kerd

(Bazen endişeden etrafına baktı, bazen karışıklıktan başını kanadının altına koydu.)

Gücü tükenen ve korkudan vücudu gevşeyip yere düşen güvercin yavrusu, bazen endişeden etrafına bakar, bazen o korku ve endişeyle başını kanadının altına koyar. Korku anında yapılan ilk hareketlerden biri başı korumaktır ki, güvercin yavrusu da bunu yapmaktadır. Aynı zamanda başını kanadının altına koyarak dışarıdan gelecek tehlikelere karşı da gözlerini kapatmış olmakta, korktuğu şeyi yaşamak istememektedir.

Ne fikreş bâ-kâzâ dem-sâz geştin

Ne eş nîrû-yî zi-ân reh bâz geştin

(Onun fikri kazayla arkadaş olmak değildi, o yoldan geri dönmeye gücü yoktu.)

Güvercin, başına geleni kabullendiğinden değil, o yoldan dönecek gücü olmadığından ötürü dönememiştir. Nitekim güvercin yavrusu bunu bir macera olsun diye yaşamak istememiş, güçsüz olduğundan yolda kalmış ve geri dönecek gücü de kendisinde bulamamıştır.

Ne goftî ki ân havâdis-râ çi nâмест

Ne râh-ı lâne dânistî kudâмест

(Olayların adını koyamıyordu, yuvanın yolunun hangisi (neresi) olduğunu bilmiyordu.)

Olayların adını koyamıyordu, yani bu yaşananlara anlam vermiyordu. Yuvasının yolunu da bilmiyordu ki nerededir. Güvercinler atmosferdeki koku ve rüzgârdan faydalanarak dönüş yollarını bulmalarıyla bilinen kuşlardır, fakat güvercin yavrusu henüz küçük olduğundan bu yeteneği de elde edememiştir.

Ne çün her şeb hadîs-i âb u dâni

Ne ez-hâb-ı hoşî nâm u nişânî

(Her gece gibi tane ve suyun sözü yok, hoş uykunun adı ve işareti yok.)

Güvercin yavrusu henüz uçamadığı için yuvasında uyumakta, yiyecek ve içeceği annesi tarafından karşılanmakta olup, gelişimini tamamlamasına yardımcı olunmaktadır. Yuvadın ayrılınca yiyeceği tanenin, içeceği suyun adı geçmemektedir, bunları kendisi temin de edememektedir. Ayrıca hoş uykusundan da eser kalmamıştır, korkudan uyuyamamaktadır.

Fütâd ez-pây u kerd ez- 'acz feryâd

Zi-şâhî mâdereş âvâz der dâd

(Takatsız kaldı ve aczinden feryat etti. Bir daldan annesi seslendi.)

Yeme, içme olmayınca ve korkudan uyuyamayınca takatsız kalmış, aczinden feryat etmiştir. Çaresiz kalıp feryat edince, feryat sesini duyan annesi bir daldan ona, onun çaresizliğine seslenmiştir.

Ke'z insânest resm-i hod-pesendî

Çünîn üftend mestân ez-bülendî

(Kendini beğenmişlik insanın âdetidir, böylece sarhoşlar yüksekte düşerler.)

İnsanoğlu her zaman kendini beğenmektedir. Yapamayacağı işlerde bile kendisini yetenekli görebilmektedir. Sarhoşlar ise içkinin etkisiyle akıl devre dışı kaldığı için ölçülü hareket edememektedirler. Dolayısıyla sarhoşluğun son aşamasında kişi hiçbir şey hatırlamamakta ve ne yaptığının farkında olamamaktadır. Öte yandan beyitte yüksekte düşmek, sarhoşluğun etkisiyle yaptıklarından dolayı istenmeyen sonuçlarla karşılaşmak olduğu gibi, aynı zamanda mecazi olarak gözden düşmeyi de ifade etmektedir.

Bedun hordî neyâyed ez-tû kârî

Be-pušt-i ' akl bâyed bürd-bârî

(Küçük olduğundan dolayı senden bir iş beklenmez, aklının arkasında sabır gerekir.)

Küçüklerden, büyüklerin yaptığı işleri yapmaları beklenmez. Büyüklerin yaptıkları işleri yapmaları için zamana ihtiyaçları vardır. Sabırlı olmaları gerekir. Sabır, olacak veya gelecek bir şeyi, ses çıkarmadan, acele etmeden ve telaş kapılmadan beklemektir, dayanma gücüdür. Sabretmek zor gelse de, aslında sabrın sonu selamettir. Güvercin yavrusunun da büyümesi için gerekli zamana sabretmesi lazımdır. Vaktinden önce uçmaya kalkışması kendisi için tehlikelidir.

Tu-râ pervâz bes zûdest u düşvâr

Zi-nev-kârân ki hâhed kâr-ı bisyâr

(Senin için uçmak çok erken ve zordur, acemilerden yani yeni işe başlayanlardan kimse çok iş istemez.)

Bir işe başlanıldığında, bitirilmesi için bir emeğe ve zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Öğrenmek de zaman ve eğitimle gerçekleşmektedir. Güvercin yavrusunun uçmayı başarabilmesi için belli bir zamanı ve zorluğu aşması gerekmektedir. İşe yeni başlayanlardan (acemilerden) çok iş yapmalarını veya tamamen başarılı olmalarını hiç kimse istemese gerektir.

Beyâmûzendet in cür'et meh u sâl

Himmet nîrû fezâyend hem per u bâl

(Ay ve yıl bu cesareti sana öğretecek, hem kol ve kanadının gücü artacak.)

Ay ve yıl yani zaman geçtikçe, güvercin yavrusunun vücudu geliştiği gibi, bu zaman içerisinde uçmayı öğrenmek suretiyle cesareti yerine gelecektir. Kol ve kanadının gücü de artacaktır.

Henûzet dil za'îf u cüsse hordest

Henûz ez-çerh bîm-i dest-burdest

(Henüz kalbin zayıf, vücudun küçüktür. Henüz gökyüzünde elde edilme korkusu vardır.)

Güvercin yavrusunun henüz vücudu küçük, kalbi zayıftır. Henüz felekten elde edilme (yakalanma), talihinin iyi gitmemesi korkusu vardır. Nitekim felek-gökyüzü, atmaca, akbaba, kartal gibi avcı kuşlar dolayısıyla kuşlar için bir tehlike oluşturmaktadır.

Henûzet nîst pâý ber-zen u bâm

Henûzet nevbet-i hâbest u ârâm

(Henüz dama ayak basma zamanın değildir. Henüz uyku ve dinlenme zamanındır.)

Vücudun küçük, kalbin zayıf ve uçma ilmini öğrenmemişken, uçmaya cesaret etmen doğru değildir. Senin daha dama ayak basma zamanın gelmemiştir. Bunu yapabilmen için uyuman ve dinlenmen gerekmektedir. Şimdi senin uyku ve dinlenme zamanındır.

Henûzet enduh-i bend u kafes nîst

Be-cüz bâzîçe tıflân-râ heves nîst

(Henüz senin için çocukların oyuncak hevesinden başka, kafes ve bağ endişesi yoktur.)

Henüz senin için kafes ve bağ endişesi yoktur. Ancak senin için çocukların oyuncak hevesi vardır. Çocuklar, zarar verme amaçlı olmasa da, küçük hayvanlarla oyuncak gibi oynamayı severler ve farkında olmadan onlara zarar verirler. Bu da uçamayan, kedisini kurtaramayan kuş yavruları için bir korku ve tehlikedir.

Ne-gerded puhte kes bâ-fikr-i hâmî

Ne-püyed râh-i hestî-râ be-gâmî

(Pişmiş kişi ham fikirli olmaz, varlık yolunu bir adımla koşmaz.)

Puhte; pişmiş, olgunlaşmış, gün görmüş demektir. Gün görmüşten kasıt huzurlu bir hayat sürmüş olanın yanında tecrübe sahibi olmuş, hayattan ders almış kişidir. Ham ise pişmemiş, olgunlaşmamış, çiğ demek olup, boş hayal ve boş ümide kapılan, terbiye ve tecrübe görmemiş acemi kimse demektir. Hayattan tecrübe almış kişi ham fikirli olmaz. Varlık yolunu bir adımla koşmaz. Hayat tecrübelerle idame ettirilir. Koşmaktan önce yürümeyi, ondan önce ayakta durmayı öğrenmek gereklidir.

Tû-râ tûş-i hüner mî-bâyed endûht

Hadîs-i zindegî mî-bâyed âmûht

(Senin hüner gücünü biriktirmen ve yaşam ilmini öğrenmen gerekir.)

Senin hayat tecrübelerinin beceri, hüner gücünü biriktirmen gerekiyor. Bunu yapabilmen için de yaşama ilmini öğrenmen gerekmektedir.

Be-bâyed her dü-pâ muhkem nihâden

Ez-ân pes fikr-i ber-pây îstâden

(İki ayağının sağlam basmasından sonra, ayakta durma fikri gelir.)

Kişinin ayakta durabilmesi için önce ayağını yere basması gerekmektedir. Ayakta durma fikri ancak iki ayağın yere sağlam basmasından sonra gerçekleşebilmektedir.

Perîden bî-per-i tedbîr mestî est

Cihân-râ geh bülendî gâh pestî est

(Tedbir kanadı olmadan uçmak sarhoşluktur. Cihan bazen yükseklik bazen alçaklıktır.)

Tedbir bir işin sonunu düşünerek istenilen bir sonuca ulaşmak veya istenmeyen bir sonucun ortaya çıkmasını önlemek için, önceden bir çalışma yapmak ve çare aramaktır. Kuşun uçuşu kanatları sayesinde. Bu kanatlar eğer uçmayı sağlayacak kadar gelişmemiş ve sağlıklı değilse, tedbir kanadı değildir ve bu kanatlarla uçmaya çalışmak sarhoşluktur. Sarhoş kişinin, kendi kendini kontrol mekanizması kaybolur. İçkinin etkisiyle kendinde olmadığı için tedbirli hareket edememekte, gelişigüzel manasız sözler söylemektedir. Yaptığı işin en iyisini yaptığına inanmakta ve istenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Dünyada yükseklikler ve alçaklıklar, çıkışlar ve inişler olduğu gibi hiçbir şey tek düze değildir. Üstelik tedbir önemli olduğu kadar, hayatın bir parçası olarak da düşünülmelidir.

Be-pestî der-düçâr-ı gîr u dârîm

Be-bâlâ çeng-i şâhin-râ şikârîm

(Alçaklıkta elde edilme korkusuna duçarız, yükseklikte şahin pençesine avız.)

Kuşlar için yerde her zaman elde edilme, yakalanma korkusu mevcuttur. Gökyüzünde ise avcı kuşlara yakalanma, onların tuzaklarına ve pençelerine düşme onlara av olma tehlikesi vardır. Anne güvercin, yavrusunu bu konuda uyarmakta, yerde ve gökte bu tehlikelerle karşı karşıya olduklarını söylemektedir.

Men in-câ çün nigh-bânem u tû çün genc

Tû-râ âsûdegî bâyed me-râ renc

(Ben burada bir bekçi gibiyim sen hazine gibi. Sana dinlenme gerekir, bana eziyet.)

Hazine; altın gümüş, mücevher gibi değerli eşyalar yığını, büyük servettir. Yine bu değerli şeylerin saklandığı yerdir. Güvercin yavrusu, annesi için bir hazinedir. Onun için en kıymetli mücevherdir. Güvercin onu bir muhafız gibi koruyup kollarken, yavrusunu bir hazineye, kendisini de zarar gelmesin diye o hazinenin başında bekleyen bekçiye benzetmektedir. Bu itibarla yavrusunun dinlemesi, annenin de eziyet çekmemesi gerektiğini ifade etmektedir.

Tû hem rûzî revî hâne bîrûn

Be-bînî sihr-bâzîhâ-yi gerdûn

(Sen de bir gün bu evden dışarı gidersin, feleğin sihirbazlıklarını görürsün.)

Şu an sen, içeride benim korumam altında olduğun için bazı şeylerin farkında değilsin. Bir gün sen de evin dışına gittiğin zaman, feleğin sihirbazlıklarını göreceksin. Felek gök demektir. Dünya kâinatın merkezidir. Dünyayı dokuz felek çevreler. Her semada bir yıldız tasavvur edilmiştir. Yedi seyyar yıldızdan her birinin dünya ve dünyadaki varlıklar üzerinde etkili olduğuna inanılmıştır. Her yıldız az çok uğurlu, uğursuz sayılmış, her birinin hususi tabiatları, hâkim olduğu iklimleri ve hâkim oldukları saatler olduğu düşünülmüş, bu sebeple de dünyada olup biten her şey feleğe isnat edilmiştir. Buna göre feleklerin hepsini kuşatan Atlas feleği yirmi dört saatte bir devrini tamamlamakta, bu devir doğudan batıya olup diğer felekleri de döndürmektedir. Diğer sekiz felek kendi istikameti dışında dönmeye zorlanırken, insanların talihleri, huzur ve mutlulukları üzerinde değişken ve aksi durumlar ortaya koymaktadır. Felekten şikâyet bu sebeptendir. Felek bir sihirbaz gibidir. Sihir yaparak insanları etkisi altına almak istemektedir. Yani feleğin işleri aldatıcı bir sihir gibidir ve aldatmaktan ibarettir (Pala,1989: 164-165).

Ez-in ârâmgeh vaktî kunî yâd

Ki âbeş burde hâk u bâd bünyâd

(Suyu gitmiş, toprağı ve rüzgârı sabit olan bu dinlenme yerini hatırladığın zaman. (Vakti gelip evden dışarı gittiğin zaman, suyu gitmiş toprağı ve rüzgârı sabit olan bu yeri hatırladığında (anlayacaksın).

Ne ey tâ zi-işân emn dil-teng

Ne ez-çûbet gezend âyed ne ez-seng

(Onlardan eminsin ki gönlün dar değil, taştan ve çubuktan sana zarar gelmez.)

Gelişimini tamamlayıp ve uçmayı öğrendikten sonra uçmaya başlarsan, gönlün rahat. Taştan ve çubuktan artık sana zarar gelmez. Kendini koruyabilirsin.

Me-râ der dâmhâ bisyâr bestend

Zi-bâlem kûdekân perhâ şikestend

(Beni tuzaklarda çok bağladılar, çocuklar kanadımdan kırdılar.)

Hayat daima öğrenme ve tecrübe işidir. Kişinin ayakta durabilmesi, yaşam mücadelesi verebilmesi için hayatın zorluklarıyla nasıl mücadele etmesi gerektiğini öğrenmesi gerekir. Güvercin de bu hayat mücadelesinde birçok olumsuzluklar yaşamış, tecrübe sahibi olmuştur. Böylece anne güvercin, insanların kuş ve yaban hayvanlarını yakalamaya yarayan araç ve düzenek olan tuzaklarda kendisini çok bağlayıp esir ettiklerini, çocukların da onun kanatlarını kırdıklarını söylemektedir. Bütün bunların hayatın zorlukları olduğunu ve bunları tecrübe etmek gerektiği yönünde nasihatlerde bulunmaktadır.

Geh ez-dîvâr seng âmed geh ez-der

Gehem ser-pençe hûnîn şod gehî ser

(Bazen duvardan, bazen kapıdan taş geldi. Bazen pençemin başı, bazen başım kanadı.)

Bazen duvardan, bazense kapıdan taş geldiğini söyleyen şair burada, toplumsal olaylara işaret ederek zayıf ve güçsüzlerin her taraftan şiddete ve ezilmeye maruz kaldığını ve bunun etkisiyle de vücutta meydana gelen yaralanma sonucu acılar yaşandığını ifade etmektedir. Güvercin - insan benzetmesinde toplumun gerçeklerine değinmektedir.

Ne-geşt âsâyışem yek lahza dem-sâz

Gehî ez-gurbe tersîdem geh ez-bâz

(Huzurum bir an bana yar olmadı. Bazen kediden korktum bazen şahinden.)

Kişinin huzurlu olabilmesi için sıkıntısız, acısız ve korkusuz bir hayatının olması gerekir. Oysa hayat bunlardan arı değildir. Bazen kediden bazen şahinden korktuğunu söyleyen şair, aslında kişinin hayatın zorluklarından ve korkularından uzak olmadığını ifade etmektedir. Hayat zorluklarla, mücadelelerle yaşanması gereken bir süreç/zamandır.

Hücûm-i fitnehâ-yı âsmânî

Me-râ âmûht 'ilm-i zindegânî

(Gökyüzü fitnelerinin hücumu bana yaşama ilmini öğretti.)

Her canlı, hayatını huzurlu bir şekilde geçirmek veya hayatta kalabilmek için, hayata dair bilgileri öğrenmek zorundadır. Gökyüzü fitnelerinin hücumundan kasıt iki şekildedir. Birincisi kuşlar için tehlike arz eden avcı kuşlar, ikincisi ise felek ve feleğin oyunlarıdır ki, feleğin işi avlamak ve tuzağa düşürmektir. Nitekim bunlardan zarar görmemek veya daha az zarar görmek için yaşam ilmini öğrenmek gerekir. Bunlar da yaşanılarak, tecrübe edilerek öğrenilir.

Ne-gerded şâhek-i bî-bun berûmend

Zi-tu sa'y u 'amel bâyed zi-men pend

(Köksüz fidan kuvvetli olmaz, senden gayret ve amel, benden öğüt gerekir.)

Toprağa yeni dikilmiş bir fidanın, toprak içerisinde kökleri henüz yoktur, yani toprağa henüz kök salmamıştır. El atıldığında topraktan hemen çıkmakta veya şiddetli bir rüzgâr, bir hayvan ona kolayca zarar verebilmektedir.

Aylar, yıllar geçip de fidan, kocaman bir ağaca dönüşünce, o zaman bu ağacı yerinden bile kımıldatmak mümkün olmayacaktır. Bu da zamana bağlı olan bir gelişmedir. Zaman, ağacın gelişip büyümesini kuvvetli ve güçlü olmasını sağlamıştır. Sadece zaman değil, su, güneş ve hava onun büyümesine yardımcı olmuşlardır. Yavrusuna öğüt veren anne güvercin, onu köksüz bir fidana benzetmektedir. Fidan nasıl ki dışarıdan gelen bir tehlikeye karşı kendini koruyamıyorsa, onun da öyle olduğunu söylemektedir. “Gayret ve amel senden, öğüt benden” diyerek annenin öğüt vermesi, yavrunun da çalışması ve gayret etmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

SONUÇ

Kahramanları genellikle hayvanlar olup, sonunda ders verme amacı güdülen fabl türünde yazılmış bir eser olarak *Arzû-yı Pevâz* adlı mesnevîde, *Pervîn-i İ'tisâmî* insan yerine güvercini konuşturmuştur. Anne güvercinin eğitici ve yetiştirici öğütlerini, anne şefkati çerçevesinde şiir formunda ve münazara şeklinde işlemiştir.

Güvercin yavrusunun daha zamanı gelmeden uçmaya kalkışması sonucunda yaşadığı olumsuz hadiseler ve bu bağlamda annenin hayat tecrübesini de işin içerisine katarak yavrusuna verdiği nasihatler söz konusu edilmiştir. Dolayısıyla didaktik anlatımın sergilendiği şiirde sabrın önemi, bir işe başlarken uygun zamanı gözetmenin gerekliliği, hayatı iyi tanıma ve tecrübe sahibi olmanın kişi açısından faydaları, olumsuzluklar karşısında bıkip usanmadan ve ümitsizliğe kapılmadan gayret sarf etmenin lüzumu gibi hususlara dikkat çekilmiştir. Böylelikle güvercin yavrusunun yaptığı bu zamansız davranışın yanlışlığı ortaya konulmuş ve bundan ders alması sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Aslanoğlu, Osman (2018). *Pervîn-i İ'tisâmî Divan Tahlili*, Ankara: Nâme Yayınları.
- Ghaznavî, Mahshid (2009). *Pervîn İ'tisâmî'nin Şiirlerinde Sosyal Durum*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İnal Savi, Saime (2007). “Pervîn İ'tisâmî” mad. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay.. C. 34, s. 246-247. <https://ganjoor.net/parvin/divanp/mtm/sh7/> (20.10.2018)
- Pala, İskender (1989). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, C.I-II, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, Nimet (2006). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul: Kocabalca Yayınevi.

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar Nasıl Yaşıyorlardı? (Çeviri)

Vildane DİNÇ¹

Çalışma alanı tarihsel nüfus bilimi olan Profesör Ştelian Şterionov, Osmanlı imparatorluğunun nüfus politikası üzerine yeni bir araştırma yapmıştır.

Lom'da (kuzey-batı Bulgaristan'da bir kent) kilise ve cami

19. yy'da Osmanlı imparatorluğundaki Bulgar topraklarında yaşam koşulları iyileştirilmiştir: açlık yoktur, ölümler azalmıştır. Dahası: Bulgar toprakları, imparatorluk içinde ekonomik açıdan en gelişmiş yerlerdi.

Bunlar, profesör Ştelian Şterionov tarafından Osmanlı imparatorluğunun nüfus politikası üzerine yapılan araştırmada gösterilmektedir. 19. yy'da Osmanlı imparatorluğunun yöneticileri, Avrupa'da yeni bir nüfus politikası geliştirdiler. Genellikle söz konusu politika; hantal, çağ-dışı ve tutarsızdı. Profesör Şterionov, bunun genel amacının, sultanın tebaalarının sayısını arttırmak olduğunu söylemektedir.

Osmanlı arşivlerinde birçok kaynak ve İstanbul gazeteleri, profesörün tezini doğruluyor.

Araştırmada, söz konusu yıllarda Osmanlı imparatorluğunu ziyaret etmiş olan İngiliz ve Fransız gezginlerinin yayınlarından alıntılar bulunmaktadır. Ayrıca Bulgaristan'da tıbbın gelişimi ile ilgili de bilgilere yer verilmektedir.

İstanbul İçin Bulgar Buğdayı

Kitleselele açlıklar, bulaşıcı hastalıklar ve savaşlar, 18. ve 19. yy.'da dünya nüfusuna darbe indirdi.

¹ Öğr. Gör. Dr., Uludağ Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü. vildaneozkan@gmail.com

İrlanda buna klasik bir örnektir. Patateslerin hastalanması ile, ki patatesler İrlanda'nın temel gıda kaynağıdır, 1848 -1851 arasında İrlandalıların yarısından fazlası açlıktan ölmüştür. Kalanların büyük bir bölümü ise Amerika ve Avustralya'ya göç etmişlerdir.

Kitlesel açlık; diğer ülkeleri de fazlasıyla etkilemiştir, örneğin Rus imparatorluğunu; ayrıca 18. yy.'ın sonlarında Fransız devriminin nedenlerinden biri de buydu.

Profesör Şterionov şöyle demektedir: "19. yy.'a ilişkin tarihsel kaynaklarda Balkanlar ve Bulgar topraklarında açlıkla ve açlıktan kaynaklanan ölümlerle ilgili hiçbir kanıt yoktur. Balkanlarda ve Bulgar topraklarındaki sorun, kalitesiz gıdalar ve yetersiz beslenme ile ilgiliydi."

Bulgar toprakları bağımsızlığını almadan önceki on yıllarda, imparatorluk sınırları içinde ekonomik olarak en gelişmiş bölgeydi. Başkent İstanbul, Bulgar buğdayı ile besleniyordu; ayrıca Bulgar buğdayı Osmanlı Türkiye'sinin dış ticaretinde başlıca ihraç ürünlerinden biriydi.

Tarihsel Gerçek

Bulgaristan'da dönemine göre ilk modern hastane, 1837'de Şumen'de açılmıştır. Hastane, her şeyden önce şehirdeki Türk askeri garnizonuna hizmet etmiştir.

Dereceli olarak liman kentlerinde ve temel yönetim merkezlerinde hastaneler kurulmaya başlandı. İstanbul'da bulaşıcı hastalıklara maruz kalanlar için Bulgar toprakları karantina hizmeti gördü; özellikle de liman kentlerinde, büyük kentlerde ve imparatorluğun sınırlarındaki kentlerde.

Bulgaristan'ın bağımsızlığına kadar Bulgar topraklarında 32 eczane, 15 hastane, 120-150 arasında diplomalı doktor bulunuyordu.

Profesör Ştelian Şerionov şöyle diyor: "Bu tarihsel bir gerçektir. Ama bir başka soru ise, bugün bulgarlar Osmanlı imparatorluğu ve onun gelişimi ile ilgili olarak bu tarihsel gerçekleri ne kadar görüyorlar. Ama bunları görmek gerekir."

Araştırmada yayınlanan veriler gösteriyor ki, Osmanlı yönetiminin çabaları; somut olarak olumlu sonuçlar ortaya çıkarıyor. Bu sonuçlar arasında, Bulgar topraklarında ölüm oranlarının dereceli olarak azalışı bulunmaktadır. Bu ölüm oranı ise, Rusya gibi diğer ülkelerdeki ölüm oranlarıyla karşılaştırıldığında kesinlikle çok daha düşüktür.

Osmanlı iktidarı, doğum oranının artışı için de çaba gösteriyordu. Yerel yönetimler, istenmeyen cinsiyette bir çocuğun dünyaya gelmesinden sonra çocuğu öldürme girişimlerine karşı sıkı yasal uygulamalar yapmaya başladılar.

Bulgar Toprakları İçin "Dolgu"

Osmanlı imparatorluğu sırasında Bulgar tarihinde göç politikası, önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu politikanın amaçlarından biri Bulgar topraklarında nüfusu arttırmaktı.

1829'daki Rus-Türk savaşından sonra birçok Bulgar köylerinden ayrılıyor. Karadeniz'in kuzeyinden ve Kafkaslardan Ruslar tarafından kovulan Müslümanlar, imparatorluk içinde birlikte yaşıyorlar.

Osmanlı otoriteleri, onları kuzey Bulgaristan'da İmparatorluğun stratejik savunma alanlarına yerleştirdiler.

Aynı zamanda Osmanlı imparatorluğu, Hıristiyanlar için de cazip hale gelmeye çabaladı ve Bulgar topraklarını ekonomik olarak geliştirmeye çalıştı.

Özgün metnin ağ bağlantısı:

<http://www.vesti.bg/index.phtml?tid=40&oid=4666551>

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

SERVET-İ FÜNUN DERGİSİNDE OSMANLI YAZARLARININ FOTOĞRAFÇILIK ÜZERİNE BİR MODERNİTE DENEYİMİ

Seda İZMİRLİ KARAMANLI¹

ÖZ

Bu çalışma için Osmanlıca'dan Latin harflerine tarafımca çevrilen "İstanbul Postası" yazısı çerçevesinde, XIX. yüzyıl sonunda, epistemolojik bir bilmeye başlayan kırılma sebebiyle büyük bir değişim söz konusu olmaktadır. Medeniyetin gelişmelerini birer 'özne' olarak takip eden ve yazan yazarların, yine bir 'özne' olarak kendilerini inşa ediş süreçlerine tanık olunmaktadır. İlgili "İstanbul Postası" yazısında, Servet-i Fünûn dergisinin Osmanlı yazar-öznelerinin fotoğrafçılık deneyiminden, sanatsal üretimlerde hakikilik ölçütünün ve yazar-okur ilişkisinin kutsallığın sekteye uğratıldığından söz açılmaktadır. Bu husus, Charles Baudelaire'nin "kaybedilen hale" metaforu çerçevesinde değerlendirilebilir. Aynı zamanda, söz konusu Servet-i Fünûn yazarları, dünya medeniyetlerindeki gelişmeleri, kendi bireysel bakışlarıyla değerlendirerek dönemin okurlarına sunmaktadır. Bireysel ses ve tanıklıklar vasıtasıyla; aktüaliteyi takip eden Osmanlı eyleyici öznelerinin, medeniyetin gelişmelerini nasıl temellük ettiklerinden, bunu dergilerde ne şekilde yansıttıklarından ve bütün bunların içinde biçimlenen tarihsel koşullardan haberdar olunabilmektedir. Bu bağlamda, Jonathan Crary'den söz açılacağı şekilde, fotoğraf makinesinin içine yerleştirilen gözlemci özne tasviri; modernizmin hem bir ürünü, hem de onun bir oluşturucusudur. Söz konusu deneyim aktarıcılığının zuhur ettiği ilgili "İstanbul Postası" yazısından hareketle; fotoğraf da bu minvalde anı zapt etme ve sanatçının biricik üretiminin yerini alan, sanatçının bakışından farklı bir bakma ve görme sonucu oluşturulmuş nesneye işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Servet-i Fünûn dergisi, modernite, modernizm, fotoğraf.

OTTOMAN AGENTS' EXPERIENCE OF MODERNITY ON PHOTOGRAPHY IN SERVET-I FUNUN JOURNAL

ABSTRACT

In this work, within the frame of an "Istanbul Post" which I translated from Ottoman Turkish to Latin characters, at the end of the nineteenth century, because of a break up that began with an epistemological cognition, the symptoms of a great change and a great confusion were experienced together. The authors who follow and write about the developments of civilizations as being a 'subject' are also witnessed to the process of generating themselves as a 'subject'. In relevant "Istanbul Post", it is mentioned about Ottoman agents' experience on photography, the criterion of authenticity in artistic productions and the deterioration of the sanctity in the relationship between the author and the reader. This matter can be evaluated within the scope of Charles Baudelaire's metaphor called as "a lost halo". At the same time, it is important that the sociality of the individual perspective that closely follows the civilizations in the world. Through individual voices and witnesses, it can be informed about how the Ottoman agents who follow actuality appropriate the progress of civilizations, in what way they represent such an appropriation in journals and the historical conditions formed within all of them. In this context, just as it will be referred to Jonathan Crary, the imagery of the observant subject placed in the camera is both a product and a constituent of modernism. By the way of "Istanbul Post" in which the transposition of the experience is appeared, the photograph indicates a reproducible object that captures the moment, that replaces the unique creation of the artist, and that is produced by a different looking and seeing from that of the artist.

¹ Boğaziçi Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi. seda.izmirli93@gmail.com

Keywords: *Servet-i Fünûn* journal, modernity, modernism, photography.

GİRİŞ

Servet-i Fünûn Dergisi ve Bir “İstanbul Postası” Yazısının Modernite Mefhumu Çerçevesinde Değerlendirilmesi

“Gecelerin sâyesini, denizin kenarını tarif ederek üzerinde dâima dönen arabalarıyla her gidişte cesim bir bostan kuyusunu hatırlatan Fener’e o gün resimle gitmiş idik. Niyetimiz hem ziyâret hem ticâret idi: Kâfile-i devvâre arasında biz de gezerken ufak makinemizle epey resimler yaptıkça o sâyede musâhabe’-i üsbü’yamız musavver oldu.

Vâkı’â fotoğrafçılık şu devr-i terakkisinde yazılan makâlelerin, edilen teferrüclerin, seyahatlerin yanına istenildiği kadar resimler terfiki pek kolaylaşmıştır: Fener’e giderken cebimizde götürdüğümüz nihayet irice bir kitap derecesine çıkacak âletlerle insan her istediği şeyin resmini almaya muvaffak olabilir: Aldığımız fotoğrafları sonradan keyfimize göre büyütüp ufaltmak da yine şu san’at-ı mükemmelin sâye’-i muâvenetinde pek âsân olur. İşte o kolaylık bu defâki musâhabe’-i mü’tâdemizin yanında nazar-ı temâşânıza on kadar resim takdimine bizi muvaffak etti.

Sıcakların kemal görmesi ile hükümfermâ olduğu şu mevsimde ehl-i zevk ve tenezzühün memnune-i intihâb ettiği yerlerden biri de Fener’dir. Letâfet-i mukâ’yese ile hakikaten fevkalâde olan şu mesîre’-i ruhfezâda yolların tevzîine nazar-ı müsâmaha ile bakılmak şartıyla gönül handân olur. Civâr-ı sayfiyelerden tenezzühe gelmiş olanlara inzimâm eylemeyen İstanbul tarafı seyircileri bir iki haftadır Fener’de ziyâdece galebelik gösteriyor. Şiddet-i harâreti ile epey terler döktürmüş olan güneş saati on kararlarında ufka doğru takribe başlayınca denizin rakib ve mücellâ sathına temas ile gelip serin serin hüub eden rüzgâr çehreleri dost-ı nâzenini tanzir edercesine okşuyor. O zaman arabınıza inen tâze bir şevk ile devrâne başlıyor. Bir kenar-ı sâyedarda durup pişgâhınızdan güzerân idenleri temâşa etmek de pek tatlı oluyor.

Bakınız üzeri kırmızı tenteleri uzun bir arabaya sıra ile dizilmiş hanımlar vaziyet-i lakayyidânelerini bozmadan nasıl gidiyorlar. Şu arabadaki pek ter içinde kalmış ufacak hayvana hiç merhamet göstermiyor, savurduğu kırbaç sadâsını etrafa aks ettirip muttasıl şibh-i cezîrenin muhiti üzerinde dai’reler çiziyor. Acaba kaçınıcıdır? Bir başka açık arabaya yerleşip mütebessim çehreleriyle nazar-ı dikkati dâ’vet eden şu sevimli çocuklar ise satıcıyı kaçırmıyor. Biraz evvel yolundan çevrilmiş olan muhallebici gibi şikemperverâne altına alınmıştır. Acaba can erikciyi çağırmayacaklar mı? Şu ağaçlar altına nusb-ı nigâh ediniz. Geldikleri arabanın hayvanlarını çözmüşler, şilteleri yere sermişler, arabanın içerisi hayvanlara yemlik olmuş. Sepetler dolusu getirilen yiyecek midelere intikâl etmiş. Harâret-i hazm-ı vücutlara tatlı bir rehâvet vermiş olduğu için tenezzühkarâne seyr etmek isteyen gözler gayr-i ihtiyârî kapanmış. (...)” (Sayı, 277)

Servet-i Fünûn edebiyatı, XIX. yüzyılın sonlarına doğru, *Servet-i Fünûn* dergisi etrafında oluşan bir edebî hareketin ürünüdür. *Servet-i Fünûn* gibi Osmanlı süreli yayınlarının, ilk defa olmak üzere tefrika edilen edebî metinlere yer vermesi veyahut muhtelif edebî hareketlerin ilk bildirilerinin duyuruculuğunu yapan yayın organları olması durumu göz önünde bulundurulduğunda, Osmanlı edebiyat tarihinin incelenip anlamlandırılmasında ne denli önem arz ettiklerinin ayırımına varılabilmektedir. *Servet-i Fünûn* dergisi, 27 Mart 1891’de Ahmet İhsan (Tokgöz)’in gayreti ile *Servet* gazetesinin sahibi D. Nikolaidi’nin desteğiyle ve bu gazetenin bir eki olarak yayın hayatına başlamıştır. (Parlatır ve diğerleri, 2000, s. 9) *Servet-i Fünûn* dergisinin, İstanbul merkezli “İstanbul Postası” köşesinde, 277. sayının 258. sayfasında yer alan yukarıdaki alıntıda söz konusu olduğu gibi, Osmanlı yazarları sadece dönemin toplumsal, siyasi ve kültürel hayatıyla sınırlı kalmayıp dünya medeniyetinde yaşanan gelişmeleri yakından takip etmekte ve söz konusu gelişmelere verdikleri yorum ve değerlendirme niteliğindeki ilk tepkilerini ortaya koymaktadır. Yazarların dünya görüşleri ve hayat tarzlarına göre sürdürdükleri bu deneyim aktarıcılığı aracılığıyla, medeniyetlere ait gelişmelerin Osmanlı aydınları tarafından alımlanma, benimsenme ve temellük edilme süreçleriyle ilgili fikir sahibi olunabilmektedir. Bunun yanında, bireyden doğru bir bakışla; yazarların nasıl bir toplumsallık tahayyül ettikleri, imparatorluğun

toplumsal yapısını nasıl değerlendirdikleri ve onu edebî dergi ve gazetelerde nasıl yansıttıkları gözler önüne serilmektedir. XIX. yüzyıl sonunda, epistemolojik bir bilmeye başlayan kırılmanın haberciliğini yapan söz konusu "İstanbul Postası" yazısı; büyük bir dönüşüm sürecinin birebir ve sıcağı sıcağına deneyimlendiğinin emarelerini hissettirmektedir. Çünkü bilme, esasında ne kadar az bildiğini fark etmeye eğilmekte; değişim karşısındaki ilk etki büyülenme ve akabinde alışık olunmayanın karşısındaki ürküntüye dönüşebilmektedir. Bu hususta Osmanlı yazar-özneleri tarafından sınırın ötesine, gayba erişebilme imkânı; bilimsel bir yerden yakalanmaya çalışılmaktadır. Bilimin büyüleyiciliği; hep bir adım öteye geçme isteği ve sınır aşımı dürtüleriyle koşut ilerlemektedir. İlgili "İstanbul Postası"nda, aydınların fotoğraf makinesi ile karşılaşma örneğinde olduğu gibi, medeniyette henüz icat olunan gelişmelere yönelik edilgen sıfatla yürüttükleri kırılma, şaşkınlık ve merak olgusu, dergi yazılarının biçimlenmesinde belirleyici ve çerçeveleştirici rol oynamaktadır. Bu süreçte birebir karşılaşma anının, deneyimin, görmenin, temâşânın kendisi ve bunun okurla sohbet havası içerisinde ilk elden nakledilmesi söz konusu olmaktadır.

Makalede konu edinen "İstanbul Postası" örneğinde olduğu gibi, medeniyetin gelişmelerini birer 'özne' olarak takip eden ve yazan yazarların, yine özne olarak kendilerini inşa ediş süreçlerine tanık olunmaktadır. Foucault bu anlamda, bireylerin hareket tarzını belirleyen ve onları belirli sonlara ya da egemenliğe boyun eğdiren, özneyi nesneleştiren iktidar teknolojilerinden bahsetmektedir. (Foucault, 2001, s. 26) Özneye dönüşüm, iktidar ilişkileri üzerine düşünmeyi gerektirmektedir. Buna göre; özne konumu, iktidar ilişkileriyle birdir ve 'özne'lik de toplumsal olarak yapılandırılmıştır. Modern devletin bireyi düzene sokması, öznelere davranışlarını kontrol etmesi, bireyleri tâbi hale getirmeye yönelimi bağlamında; öznenin ne olduğuna bakmak, iktidara ait olandan bağımsız değildir. Sansür sebebiyle siyasî söyleme yer verilemeyen bir ortam, bireysel söz söyleme yolunu açar niteliktedir. Böyle bir atmosferde, belirli bir yazma edimi içerisinde, bireysel deneyimlerden dışarı açılmaları aracılığıyla dönemin aydın kesiminin nasıl toplumsallaştığı da gözler önüne serilmektedir. Kültürü ve dünyanın medeniyetlerini takip eden biricik bakışın da toplumsallığının, toplumsalla olan ilişkisinin ayırımına bu yolla varılabilmektedir. Bireysel ses ve tanıklıklar aracılığıyla, söz konusu "İstanbul Postası" yazısının içinde biçimlendiği tarihsel koşullardan haberdar olunabilmektedir. Nitekim söz konusu Osmanlı yazarları tarafından objektif bir çeviri de yapılmamakta; yazılar içinde bulunan toprakların özellikleriyle muhakkak bezenmektedir. Tarihsel bir 'kurmaca', tanıklık metni ve mecrası olması açısından *Servet-i Fünun* dergisi söz konusu olduğunda da; ufukları çok geniş, gözlerini dünyaya açarak yazan ve yeni olan her şeyi fazlasıyla iştiaqla karşılayan etkin eyleyici Osmanlı yazarlarla karşı karşıya olunmaktadır.

Derginin yukarıdaki alıntıda yer alan 277 sayılı ilgili örneğinde olduğu gibi, dergi yazıları, bireyden doğru bir bakışla gerçeklik ve realizm (gerçekçilik akımı) deneyimini ön gören XIX. yüzyıl gerçeklik algısıyla koşutluk arz etmektedir. Dergide de, Flaubert'in söz açtığı şekilde hakikat, bizim onu görme biçimimiz şeklinde temellük edilmektedir. Bireyselin filtresinden geçerek daha gerçekçi olmak; bilgiye ulaşmak konusunda normun çizdiği yoldan değil, bireyin bakışından gitmek söz konusu olmaktadır. Osmanlı'nın yerli haberleri ve aktüalitede kusur gösterilmemekte; güncel haberler, sanat ve edebiyat gündemin nabzını tutmaktadır. Dergi yazıları aktüalitenin nabzını tutmakta, dünya üzerindeki tüm buluşsal gelişmeleri ve yenilik hareketlerini yakından takip etmektedir. Fotoğraf makinesi gibi, döneminde çığır açmayı başarabilmiş bir icadın duyuruculuğunu yapmak suretiyle gündemi sıkı sıkıya takip eden yazarların; anı yakalamaktan, o akıştan ve o andan yola çıkmanın sonucu olarak var oldukları görülebilmektedir. Fotoğraf da bu minvalde anı zapt etme meselesini güçlendiren bir etmen olarak devreye girmektedir. Birçok hikayeyi arkasında biriktirmesi ve bir 'kurmaca' sunması açısından, edebiyatla ilişkisini, izlenimci bakışın baktığı yerden kurmaktadır.

JONATHAN CRARY'NİN FOTOĞRAFÇILIK VE MODERNİTE ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Fotoğrafçılık hususunda Jonathan Crary, XIX. yüzyıla odaklanıp görsel modernite ve toplumsal modernite sorunsalına eğilmektedir. Gözlemcinin tarihsel inşasını inceleyip bir özne olarak onun nasıl kurulduğunu irdelemektedir. Fotoğrafın yükselişiyle birebir gerçekçilik akımını sürdüren daha mimetik bir sürecin varlığı bağlamında, 'gözlemci' ve 'temsil' meselelerini sorgulamaya açmaktadır. İnsan gözünden ayrı görme ve

gösterme biçimlerini etkileyen gelişmeler üzerinden meseleye yaklaşmaktadır. Crary, gözlemciyi (*observer*) izleyiciye (*spectator*) göre çok daha etken ve anlamlandırmacı addetmektedir. Bu minvalde gözlemci; zihinsel birikimiyle bakan, temsil mekanizmasıyla değerlendirip sürece bu şekilde dahil olan bir fâildir. Gerçekçilik akımının belirleyenlerinden biridir. Gözlemci daha bilinçli ve daha öngörülü olmasının yanında, bakmayı görmek için hedefleyen bir eylemcidir.

Fotoğrafçılık ise, gözlemcinin içine yerleştirildiği yeni ve homojen bir tüketim ve dolaşım alanıdır. Fotoğraf; kopyalama, çoğaltma, resimlerin görüntüsünü bir göndergeye dönüştürme işini görmektedir. 'Orijinallik' algısına darbe indirilen ilk anlardan biri olarak imgeyi çoğaltmaktadır. Bu minvalde, bütün o kapitalist süreç içinde ekonomik süreçleri de belirleyen bir eyleyene dönüşmektedir. On dokuzuncu yüzyılda fotoğraf resmi baş göstermekte; var olanı tutmakta, resmetmekte ve zapt etmektedir. Görmeyi, insan gözünden başka bir düzlemde yeniden konumlandırın teknikler; görmenin soyutlaşması süreci için hayatî ön koşulları oluşturan olay ve güçler, söz konusu icatlarla birlikte insan iktidarının kurulmasına da ön ayak olmaktadır. Bunun yanında, kurumsal ve söylemsel iktidar biçimleri arasında kurulan ilişki, XIX. yüzyılda gözlemcinin konumunu yeniden tanımlamaktadır. 'Boş zaman'ın gösteri salonları yaratması hususunda -'hobi' adı altında- fotoğraf da bu etkinliklerden birinin yerini almaktadır. Crary'ye göre, bu yüzyılda gözlemcinin yaşadığı şey bir modernleşme sürecidir; gözlemci, hepsi kabaca ve belki de fuzulî olarak 'modernite' diye tanımlanabilen yeni olaylar, güçler ve kurumlar düzenine uygun hale getirilmiştir.² Denebilir ki, onun gözlemci özne tasviri, modernizmin hem bir ürünü, hem de onun bir oluşturucusudur. Modernleşme; yeni ihtiyaçlar, yeni tüketim ve üretimin durmak bilmeyen ve kendini dâim kıldığı bir yaratımdır. Bir özne olarak gözlemci de bu sürece tamamen içkindir. Gözlemci; tanıdık olmayan dağınık kent meydanlarında, gerek algı gerekse zaman açısından onu belirli bir bağlamdan koparan görsel bilgi akışlarının içinde giderek daha fazla işleve sahip olmak zorunda kalmıştır. Bu yüzyılda, birbirinin tıpatıp aynısı olması beklenen nesnelere dünyasında, fotoğraf ve para, toplumsal iktidarın aynı değeri taşıyan biçimleri haline gelmiştir. Fotoğraf da para da, bireylerle nesnelere arasında yeni, soyut bir ilişkiler bütünü kuran ve bu ilişkileri gerçekmiş gibi dayatan biçimlerdir. Sosyal dünyanın salt göstergeler olarak temsil edilmesi büyük ölçüde bu iki etmen aracılığıyla mümkün olmuştur.

Benjamin'in, "Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilbildiği Çağda Sanat Yapıtı"³nda altını çizdiği gibi; sanat yapıtının teknik aracılığıyla yeniden-üretilmesi yeni bir olgudur ve bu hususta gücünü yitiren, yapıtın özel atmosferi olmaktadır. Fotoğraf, dergi veya gazete hususlarında olduğu gibi; yeniden üretilmiş olan çoğaltılabilmektedir; onun bir defaya özgü varlığının yerine, onun kitlesel varlığı geçirilebilmektedir. Bu süreç, gelenek yoluyla aktarılmış olanın dev bir sarsıntı geçirmesine yol açmaktadır. Sanatsal üretimde hakikilik ölçütünün iflasıyla birlikte, sanatın kutsal törenden temellenmesinin altı oyulmaktadır. Okur kitlesinin hizmetine sürekli olarak yeni politik, dinsel, bilimsel, mesleki ve yöresel organlar sunan basının kapsamının genişlemesiyle, okur kitlesi de yazı yazarlar arasına katılmıştır. Böylece yazar ile izler çevre arasındaki ayırım, temel öz yapısını yitirmeye yüz tutmuştur. *Servet-i Fünûn* dergisi söz konusu olduğunda da, okur mektuplarına dergi içerisinde yer verilebilmekte, okurlar da yazım ve yazarlık süreçlerinde aktif şekilde rol oynayabilmektedir. Denebilir ki bu durum, sanatın artan toplumsal işlevinin okur nezdinde de zuhur ettiğine işaret eder niteliktedir. Sanatçının ve yazarın biricik üretiminin kutsallığının altının boşalması hususunda Baudelaire'in "kaybedilen hale" metaforu, *Servet-i Fünûn* dergisinde Osmanlı yazarların modernite deneyiminin anlamlandırılması hususunda yol gösterici olacaktır.

BAUDELAIRE'İN MODERNİZMİ

Marshall Berman'ın belirttiği üzere, Baudelaire'de bulvar, görmek ve görülenin bir arada deneyimlenebildiği bir mekan olmaktadır. Hem birleştirici, hem parçalayıcıdır. Bulvarlar, sınıfsal farklılıklardan kaynaklı acıma

² Jonathan Crary, "Modernite ve Gözlemcinin Sorunu," *Gözlemcinin Teknikleri: On Dokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernite* (İstanbul: Metis Yayınları, 2004), s. 21-22.

³ Walter Benjamin, "The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction," *Critical Tradition*. 1233-1249.

veyahut hor görme anlarının deneyimlendiği mekana işaret etmektedir. Karşılaşma anı moderniteye ait bir çelişkiyi de içinde barındırmaktadır. Burada, belirli bir hareketlilikte akan hayat içerisinde, ani kırılmalar ve fark etme anları bir aradadır ve hepsinin bir arada deneyimlenmesi önem arz etmektedir. Benliğin bölünmesi, modern çatışma, ikircik ve ikili bölünmenin modern bireydeki tezahürü bizzat bu modern bulvarlardadır ve bu karşılaşmanın neden olduğu bir çatlak söz konusudur. “Makadamin Batağı”nda şair de tam böyle bir kaos ortamında, bulvarda karşıdan karşıya geçerken başındaki ‘hale’yi düşürmektedir. Halenin kaybedilmesi, sanatın kutsallığına olan inancın kaybedilmesiyle koşut ilerlemektedir. Telaş içinde, çamura bata çıka, devingen bir kausun ortasında, ölüm dört nala koştururken hale makadamin batağına düşürmektedir.⁴ Kaybedilen hale, sanat dünyası ile sıradan dünyanın yakınlaşmaya başladığı bir noktada yer almaktadır. O zamana kadar kutsallık atfedilen sanatçı, kaotik bir sıradan dünyaya tutunamamakta, onun içinde barınamamakta; barınmaya çabaladığı takdirde de kendi kutsallığından, kendi halesinden ödün vermek zorunda kalmakta ve iki ayrı kutbun bir bütünlük içinde var olamayacağına emarelerini hissettirmektedir. ‘Halenin kaybı’, ahlaki çöküş ve yozlaşma meselesinin eleştirisini beraberinde getirmektedir. Şairin ona uzanabilmesi mümkünken bunu yapmamakta, haleye başkaldırmakta ve onun kayarak çamurun içine düşmesine bir şekilde ortam hazırlamaktadır. Söz konusu husus, XIX. yüzyıl patronaj sisteminin bozulması ve tefrikalarla kaybedilen hamilik kavramı, tefrikalar üzerinden hızlı üretim ve romanın mali açıdan da gazeteyle bağlılığının onu çok daha ucuzlaştırılması hususu söz konusu olduğunda geçerlilik arz etmektedir. Denebilir ki, *Servet-i Fünun* gibi Osmanlı dergilerinde ve gazetelerinde yazan yazarların, yayıncının isteklerine göre hareket etmesi veyahut tefrika edilen kurmaca eserlerin okurların tepkisine göre şekillendirilmesi, yazım süreci içinde okur mektuplarına yer verilmesi, okurla etkileşimli bir yazım süreci içine girilmesi, yazar-okur arasındaki verili hukukun bozulması süreçleri; Baudelaire’nin söz açtığı “kaybedilen hale” metaforu çerçevesinde yanıt bulabilmektedir. Bu anlamda, yazar-okur kutsal ilişkisine indirilen darbenin yanında; sanatsal üretimde hakikilik ölçütü ve kutsallığı sekteye uğratılmaktadır.

SONUÇ

Osmanlı yazar öznelerin fotoğrafçılık deneyimi üzerine söz açtığım “İstanbul Postası” yazısından hareketle; XIX. yüzyıl sonunda, epistemolojik bir bilmeye başlayan kırılmanın haberciliğini yapan söz konusu “İstanbul Postası” yazısı; hem büyük bir değişimin, hem de büyük bir şaşırma ve ani şok etkisinin bir arada deneyimlendiğinin izlerini taşımaktadır. Derginin 277 sayılı ilgili örneğinde olduğu gibi, dergi yazıları, bireyden doğru bir bakışla gerçeklik ve gerçekçilik akımının deneyimini ön gören XIX. yüzyıl gerçekçilik algısıyla paralellik teşkil etmektedir. Fotoğraf da bu minvalde anı zapt etme meselesini güçlendiren bir etmen olarak devreye girmektedir. Osmanlı yazar-özneleri tarafından sınırın ötesine ve gayba erişebilme imkânı; bilimsel bir yerden yakalanmaya çalışılmaktadır. Bilimin büyüleyiciliği; gaybın ötesine geçme isteği ve sınırları aşma hedefleri çerçevesinde yanıt bulmaktadır. Medeniyetin gelişmelerini birer ‘özne’ olarak takip eden ve yazan eyleyici yazarların, yine özne olarak kendilerini inşa ediş süreçleri ve dönemin aydın kesiminin nasıl toplumsallaştığı ifşa olunmaktadır. Kültürü ve dünyanın medeniyetlerini takip eden yazarlarının biricik bakışının da toplumsallığının, toplumsalla olan ilişkisinin ayrımı bu sayede gözler önüne serilmektedir. Bakışların, alımlarıların, temellük edinim süreçlerinin içinde biçimlenen tarihsel koşullardan haberdar olunabilmektedir. Aynı zamanda, *Servet-i Fünun* dergisinde olduğu gibi, Osmanlı dergilerinde ve gazetelerinde yazan yazarların, yayıncının isteklerine göre hareket etmesi veyahut tefrika edilen kurmaca eserlerin okurların tepkilerine göre biçimlendirilmesi, dergi ve gazete metinlerinde okur mektuplarına yer verilmesi, okurla etkileşimli bir yazım süreci içine girilmesi edimleri, yazar-okur arasındaki verili hukukun bozulması süreçleri; Baudelaire’nin söz açtığı “kaybedilen hale” metaforu çerçevesinde yanıt bulabilmektedir.

⁴ Marshall Berlman, “Baudelaire: Sokaklarda Modernizm,” *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), s. 196.

نومرو ۲۷۷

زوت قون

۲۵۸

ایستابلون پوشتیسم

غاجلارک سایه‌سی، دکزک کیناری نغیب ایدرک اوزرنده دائمی دون عربله‌یه هر کیدیشده بکا جسم بر بوستان قوبوسنی خاطرلاناتان فناره او کون

رسملی غزته‌جیجه کیتمشدک؛ نیتمز هم زیارت هم تجارت ایدی؛ قافلہ دواره آرسنده بزده کزرنک اوافق ماکنه‌منله اپی رسملر یایدق که او سایه‌ده مصاحبه اسوبعیه‌من مصور اولدی.

واقعا فوطوغراخیلنگ شو دور ترقیسنده یازیلان مقاله‌لرک ایدیلن تفرجلرک، سیاختلرک یاننه استیلدیکی قدر رسملر ترفیقی پک قولایلاشمشدر؛ فناره کیدرکن جیمزده کورتوردیکمز اوافق ماکنه‌دن طوتکرده جسماتی نهایت اریجه بر کتاب درجه‌سنه چیجهق آتئلره انسان هر استدیکی شیک رسمنی آلمغه موفق اوله- بیلیور؛ آدیغمز فوطوغرافیلری صوکرده‌دن کیفمز کوره بیوتوب اوافقده بنه شو صنعت مکمله‌نک سایه معاوتنده پک آسان اولور. اشته اوقولایلق بردقمه‌کی مصاحبه معتاده‌منک یاننده نظر تماشاکزه اون قدر رسم تقدیمه بزى موفق ایتدی.

صیجاقلرک کال کرمی ایله حکمفرما اولدینی شو موسمده اهل ذوق وتزهک ممنوناً انتخاب ایتدیکی لرلر دن بری‌ده فنارد؛ لطافت موقعیه‌سی ایله حقیقه فوق‌العاده اولان شو مسیره روح‌فزاده — یوللرک توزینه نظر مسامحه‌ایله باقلمق شرطیله — کوکل خندان اولور. جوار صیفیه‌لردن تزهه گلش اولانلره انضمام ایلمین استانبول طرفی سیرجیلری بر ایکی هفته‌در فنارده زیاده‌جه غلبه‌لک کوستریور. شدت حرارتی ایله اپی ترلر دوکدیرمش اولان کونش ساعت اون قرارلنده افقه دوغری تقریه باشلانجه، دکزک را کد و محلا سطحته تماس ایله کلوب سرین سربن هبوب ایدن روزکار چهره‌لری

— بر دست نازینی تنظیر ایدرجه‌سنه — اوقشاپور، او زمان عربله کزینسان نازه بر شوق ایله دورانه باشلاپور، بر کنار سایه‌دارده دوروب پیشگاهکزدن گذران ایدنلری تماشایتمک‌ده پک طاتی اولور.

باقکز، اوزری قمرنی تته‌لی اوزون بر عربیه صره ایله دیزلمش خاتملر وضعیت لاقیدانه‌لرینی بوزمه‌دن نصل کیدیورلر؛ شو عربده‌کی بک تراپچنده قلمش اوفاجق حیوانه هیچ مرحمت کوسترمیور، صاووردینی قیرباح صداسنی اطرافه عکس ایتدیروب متصل شبه‌جزیره‌نک محیطی اوزرنده داترلر چیزیسور؛ عجبا قانچیدر؟... برشقه آچیق عربیه یرلشوب متبسم چهره‌لریله نظر دقتی دعوت ایدن شوسوملی چوجقار ایسه صاتیجی کپرمیور؛ بر آز اول یولندن چورلمش اولان محلیجی کبی شمده‌ده کاغد حلواجینسک قوطوسی نظر شکمپرورانه آلتنه‌شدر، عجبا جان اریکچی بی چاغرمیه‌چقلمی؛ شو اغاجلر آلتنه نصب نگاه ایدیکز؛ کلدکلری عربنه‌ک حیوانلرینی چوزمشلر، شلته‌لری یره سرمشلر، عربنه‌ک ایچرسی حیوانلره یملک اولمش؛ سپتیلر دولوسی کتیریلن ییه‌جک معدله‌ره انتقال ایتمش، حرارت هضم وجودلره طاتلی بر رخاوت ویرمش اولدینی ایچون تنزهکارانی سیر ایتک استین کوزلر غیر اختیاری قبانور.

ساعت اونبری بولنجه‌فارتنه‌لاشیر، واقعا قوش دلی چاری صفا‌سندن محروم قالمق روا دکلدک. چارده‌کی تیازو هوسکار- لری‌ده تام او زمان داغ‌لدینی ایچون ایلمک بهارده‌کی رنگ زمردینی انسانه‌محزونانه‌مخطر ایتدیرن او واسع میدان پک غلبه‌ک اولور.

چارده‌کی عثمانلی تیازوسی بوسنه پک غیرت و همت کوستریور؛ اورایه جمعه‌لری بازارلری خیلی غلبه‌ک دولور. حسیات قلبیه‌یی تصویر ایدر یکی اویونلر بربرینی ولی ایلیور. اولکی جمعه‌کونی «ها-یه‌ک رؤیاسی» نی اجرا ایتمشلردی، بو جمعه «مناسبات غیر مشروعه» عنوانلی یکی بر پیه‌سی ده‌ا اوبنایه‌چقارینی خبر ویریورلر.

مصاحبه ادبیه

— ۹ —

دیورکه — عجزبنه رعماً — محرر عاجز : بوکون‌ده نظم ایله زینتنوب مصاحبه‌من، صحیف ادب دهره یادکار اولسون؛ حقیر نامنی تذکیره برمدار اولسون. بویرامل که محال اولسه‌ده طبعیدر، بقا امیدى خیال اولسه‌ده طبعیدر!

اوت، مصاحبه برنجه، برنفس دیمه‌در؛ نفس، هوا.. اوصل قیدوزنه ربط اولونور؛ دیم‌که نظم ایله صحبت لطیف اولور، سولیر؛ یازلمش اولسه فقط شعره حرمة اوقونور.

KAYNAKÇA

Benjamin, Walter. "The Work of Art in the age of Mechanical Reproduction." *Critical Tradition*. 1233 - 1249.

Berlman, Marshall. "Baudelaire: Sokaklarda Modernizm." *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Crary, Jonathan. "Modernite ve Gözlemcinin Sorunu." *Gözlemcinin Teknikleri: On Dokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernite*. İstanbul: Metis Yayınları, 2004.

Foucault, Michael, Huck Gutman ve Patrick H. Hutton. "Benlik Teknolojileri." *Kendini Bilmek*. İstanbul: Om Yayınevi, 2001.

İstanbul Postası, *Servet-i Fünûn*, İstanbul, Sayı 277.

Servet-i Fünûn (1891-1928), İstanbul, İmtiyaz Sahibi ve Müdürü: Ahmet İhsan.

Parlatır İ., Enginün İ., Huyugüzel Ö. F., Ercilasun, B., Özbalcı, M. Ve Karaca, A. *Servet-i Fünûn Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Hz. Hasan ve Hüseyin'in Yürek Yakan Hikâyesi'nin Çevriyazısı ve Tahlili

Doç. Dr. Nazmi ÖZEROL* & Semih ATLI**

Özet

Bu çalışmada "Açık Erişim Veritabanları'ndan Hathi Trust Digital Library"de kayıtlı bulunan ve yazarı bilinmeyen Kıssa-i Ciger-sûz-ı Hz. Hasan ve Hüseyin (Hz. Hasan ve Hüseyin'in Yürek Yakan Hikâyesi) adlı hikâyenin çevriyazısı ve tahlili yapılmıştır. Giriş bölümünde genel anlamda hikâye ve klâsik Türk hikâyeciliği hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde hikâyenin çevriyazılı metni, ikinci bölümde hikâyenin özeti verilmiştir. Üçüncü bölümde materyal öğeleri kapsamında hikâyenin muhteva unsurları, dördüncü bölümde de estetik öğeler kapsamında hikâyenin dil ve üslup yönünden dikkat çeken unsurları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hz. Hasan ve Hüseyin, hikâye, çevriyazı, tahlil.

Transcription and Analysis of Agonizing Story of Hz. Hasan and Hüseyin

Abstract

In this work, transcription and analysis of anonymous story called Kıssa-i Ciger-sûz-ı Hz. Hasan ve Hüseyin (Agonizing Story of Hz. Hasan and Hüseyin) which is registered in "Hathi Trust Digital Library", one of Open Access Database is made. In the introduction part, general information about story and Classical Turkish narrative is given. In first part the transcription text and in the second part summary of the story is given. In the third part, setting and characters in terms of content elements; In the third part content elements of the story withing context of materials elements and in the fourth part striking sides of story in terms of language and genre within the context of aesthetical elements are studied.

Key Words: Hz. Hasan ve Hüseyin, story, transcription, analysis.

GİRİŞ

Arapça bir kelime olan hikâye sözlüklerde "1. Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması 2. Gerçek ya da tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü, öykü 3. Aslı olamayan söz, olay"¹; "Hayâlde tasarlanan meraklı birtakım olayları anlatarak okuyanda heyecan veya zevk uyandıran ve çoğu ancak birkaç sayfa tutan yazı"²; "1. Olmuş veya olması mümkün olayları yazılı veya sözlü olarak anlatma 2. Bu şekilde anlatılan olay, mesel, kıssa 3. Anlatma, nakletme"³ şeklinde tanımlanır.

Klâsik Türk edebiyatında da hikâye, en geniş ifadesiyle "bir olayın anlatımı" şeklinde düşünülmüş, manzum ya da mensur bir olayı anlatan tarih, masal, efsane, latife, destan, menkıbe vs. gibi tahkiye esasına dayanan bütün eserler, hikâye olarak adlandırılmıştır. Hikâyelerin en büyük gayesi okuyucuya belli konularda bilgi vermek;

* İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

** Yüksek lisans öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹ *Türkçe Sözlük*, Hikâye maddesi, TDK Yay., Ankara, 1974, s. 645.

² *Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü*, Hikâye maddesi, TDK Yay., İstanbul, 1948, s. 53.

³ Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Hikâye maddesi, Rehber Yay., 8. bs., Ankara, 1990, s. 476 .

onları, dinî ve ahlakî yönden eğiterek olgun birer insan olmalarını sağlamaktır. Hikâyeler, kıssadan hisse çıkartılacak tarzda kaleme alınmıştır. Her hikâyeden okuyanın mutlaka bir hisse çıkarması hedeflenmiş, bazı hikâyelerde başta veya sonda yazar tarafından bu hisse/mesaj açıkça verilmiştir (Kavruk 1998: 7-8). Klasik edebiyatta hikâyelerde değişik konular işlenmiştir. Din, tasavvuf, ahlâk, aşk ve kahramanlık üzerinde en fazla durulan konulardır (Mazıoğlu 1985: 20).

Geleneksel tahkiyeli eserlerde gerçeklik duygusunun zayıf kaldığı, yaşanan hayatın başarılı yansıtılmadığı, kahramanların psikolojik dünyalarının derinlemesine tahlil edilmediği, zaman ve mekân unsurunun soyut bırakıldığı; mekânın sembolik yapı içinde ve genellikle sadece isim olarak geçtiği, mekâna ait unsurların ayrıntılarıyla aksettirilmediği, tasvirlerin dekoratif bir unsur olmaktan öteye geçemediği, genelde belirli tipler çerçevesinde iyilerle kötülerin mücadelesine yer verildiği görülür (Gariper 2005: 57). Bu tür hikâyelerde olağanüstü masal unsurlarına rastlanır. Olaylar olağanüstü yerlerde, olağanüstü şahıslar çevresinde geçebilir. Bu arada yersiz tesadüflere de rastlanır. Bununla birlikte dil ve ifade bakımından bu hikâyeler, genelde sade bir dille ve halkın anlayabileceği bir tarzda kaleme alınmış, süslü nesir pek fazla kullanılmamıştır; fakat itibar gören, bir sanat eseri olarak kabul edilen, asıl hikâyeler de süslü nesirle yazılmış hikâyelerdir (Kavruk 1998: 9).

Bu çalışmada "Açık Erişim Veritabanları'ndan Hathi Trust Digital Library"de kayıtlı bulunan ve kim tarafından yazıldığı bilinmeyen Kıssa-i Ciger-sûz-ı Hz. Hasan ve Hüseyin adlı hikâyenin önce çeviri yazılı metni (transkripsiyonlu metin), daha sonra özeti verilmiştir. Hikâyenin tahlilinde materyal öğeleri kapsamında muhteva unsurları, estetik öğeler kapsamında dil ve üslup incelemesi yapılmıştır (Akbayır 2007: 314).

I. KİŞSA-İ CİGER-SÜZ-İ HAZRET-İ HASAN Ü HÜSEYN (ÇEVİRİYAZILI METİN)

Hzret-i Hasan ve Hüseyin Efendilerimiz mektebe devâm ettikleri eşnâda bir gün mektebden gâyet melûl u gâmnâk ve gözlerinden eşk-rizân olarak 'avdet buyurdılar. Ciger-pârelerinüñ bu hâl ile mektebden rücu' unı görünce ol duhter-i pâk-âhter-i Hzret-i Peyğamber ve bânü-yı harem-serây-ı Hz ret-i Haydar baş açık ü yalın ayak koşup "Ey bâ' iş-ı mübâhât-ı hânedân-ı mefhar-ı kâ'inât ve 'y ser-tâc-ı ümmet-i İslâmiyye-i 'âliyyetü'd-derecât olan ciger-pârelerüm nedür bu gözleriñüzden ağan hasret ü nedâmet? Bugün halk-ı 'âlemiñ sürür u şâdî günidür âşâr-ı inbisât u mesarr sizde niçün mübeddel-i aHzân u ekdârdur? Gözüm Hasan'um cânım Hüseyin'üm beni ma'la'-ı aHzâl-i pür-melâliñüz ve vâkıf-ı esbâb-ı endüh u kiniñüz idüñ." diyerek müşârün-ileyhümânüñ yüzlerinden öpüp ve gözlerinden ağan yaşları silmege ve şâne-i müşfikât-ı nişâne-i dest-i nevâziş ü maħabbetle başlarıñuñ saçlarını tarayarak düzeltmege başlayınca ol çerâğân-ı çeşm-i Zehrâ ve nür-ı dide-i Hzret-i 'Aliyyü'l-MurtaZâ hâzerâtı 'arz u beyân-ı aHzvâle başlayup "Biz seb't-i Peyğamber-i Hudâ ve lenger-i keşt-i necât ve sâdât-ı 'umüm-ı kâ'inât olmuş ve büzürgân-ı erbâb-ı 'atâ vü cüd-ı sultân-ı memâlik-i vücüd bulunmuş iken niçün herkes şafâ vü tarabda olsun da biz gözlerimizden kan akıdalum? Lâyık mıdır ki herkese karşı biz maħrûm u maħcûb kâlalum? Mektebde mu'allim için eHzâl-i 'ıydiye getürdiler ve bu cihetle şân kazanup başlarını semâya yitürdiler. Biz anlar içinde melûl u maħzûn kaldık ve garik-i 'ırk-ı hiçâb u hacâlet olduk." didiler. Ol bânü-yı hânedân-ı 'iffet ve hâtûn-ı harem-serây-ı 'işmet bunlarıñ bu derd ü elemiñi işidince fevke'l-gâye gâmnâk ve te'essüf ü te'sîrinden bî-mecâl olup "Ey ârâm-ı dil ü enîs-i cânım olan iki nev-civânım ben tâ rüz-ı ezelden cân u dilden geçdüm. Bu şebâtsuz dünyâdan zer ü mâl ve zîynet için gâm yemek ve guşşa çekmek benim için âşâr-ı belâhetden ma'dûd ve binaen-'aleyh şimdi o gibi şeyler mefkûd u nâ-mevcûddur. Hüsvrev-i kişver-i 'atâ ve sultân-ı serîr-i lâ-fetâ olan peder-i 'âlî-gevheriñüz câmi'de olmak gerekdür. Kuzularum gidüñ, aña ifâde-i hâl u merâm idüñ. Derdüñüze elbette bir çâre bulur ve fiqdâni hâceñüz nezdinde bâ' iş-i maħcûbiyetiñüz olan esbâbuñ istihsâline her hâlde muhtedir olur." diyerek bunları câmi'de Hzret-i 'Alî'nüñ (kerrema'l-lâhu vechehu) nezdine gönderdi.

Bunlar ol vechile gidelüm pederimizden biraz sîm ü zer aHz u istihsâl idelüm de h'âcemize götürelüm diyerek evden çıkup yola revân oldılar ve câmi'e gelüp peder-i 'âlîlerini bularak mâcerâyı aña dağı ifâde ve hikâye itdiler ise de Hzret-i 'Alî keyfiyyet-i aHzvâlden haberdâr olunca hâlî tebeddül idüp ve beñzi pür-hûn ve herkesüñ bayram itdiği gün nazarında mâtem gün olduğu gibi ol aHzterân-ı burc-ı sa'âdet ve zîyâ-bahşâ-yı âfâk-ı felâh u mazhariyyet olan Hzret-i Hasan ve Hzret-i Hüseyin dağı pederleriñüñ tebeddül-i hâlinden maħşaduñ dem-i huşûline istidlâl ile tekrâr mağmûm u nâlân oldılar. Bunuñ üzerine ol şîr-i Hudâ emîr-i Haydar ya'nî fâtiḥ-i bâb-ı şehri Hayber feth-i dehân-ı kerâmet beyân idüp "Ey benim iki nâzeninüm vey meh-i tal'at u Müşterî-cebinüm

bu anda sîm ü zere müte‘allik bende hiçbir şey yokdur, faqat Ganber, Zülfiķār ve Düldül hāzırdur. Bunlaruñ hepsini aluñ ve götürüp h̄vaceñüze ikrām u ihdā idüñ.” dir ise de müşārün ileyhümā hāzerātu pederlerine hitāben “Ey veliyy-i dāver gerçi biz hadd-i zātında bende-i kemīnüz ve emr ü fermān-ber-i ‘abd-i kemterüz lākin bu bābda infāz-ı emriñüzde bizi ma‘zūr tutuñ. Herkes, mu‘allime zer ü sîm virmiş iken biz naşıl Düldül ü Zülfiķār ü Ganber’i virelüm, faqr u fākamuzı hālka da mı bildirelüm?” didiler. Hāzret-i ‘Alī vaķtā ki sıbteyn-i sa‘ideyn-i müşārün ileyhümādan bu cevābı işidince bunlara ey sermāye-i ‘ömrüm ve enīs-i cānım bu mācerāyı gidüñ ol mahrem-i kūy-ı kibriyā ve sultān-ı serīr-i mā-sivā ya‘nī cedd-i vālāñuz Hāzret-i Muştāfā’ya bildirüñ. O, menşe’-i feyz -i ins ü cān ve pīrāye-i bezm-i kūn fekāndur. Elbette bu müşkili hāl ü tesviye ider didi ve bunlar dağı bu vechile pederlerinden aldıkları emr üzerine gelüp dāhil-i harem-serāy-ı Hāzret-i Peygamber olarak mücib-i ğam u melāl olan aḥvālī naql u hikāye eylediler.

Server-i kā’ināt-ı ‘ālem ve gevher-i pāk-nesl-i ādemüñ sîm ü zerden münfa‘il olması ve bu cihetle nezd-i vālālarında o çirkāb-ı dünyānuñ bulunması sebebiyle o dağı bu haberden efsürde-dil olarak müşārün ileyhümāya “Ey şehzādeler bilmiş olñuz ki el-ān dünyā mālından olarak bir esbden başka hiçbir şey’e mālīk degilüm. Münāsib olan odur ki bunı götürüp mu‘allime ihdā ve bundan başka kendüsine ilerüde daha çok hediye ve bahşış irsālinde ihmāl itmeyeceğimi de ifāde idesiñüz.” diyü esbi h̄vācelerine götürmelerini teklif ü ikdām buyurdılar ise de müşārün ileyhümā maṭlūbları olan naqd-i aķcenüñ burada dağı ‘adem-i vücūd u huşulünden nāşī müte‘essir ü müte‘essif olarak yine ağlayup ikisi birden gözlerinden yāķūt u mercān saçmağa ve “Ey ḥabīb-i Raḥmān u şāhibü’l-kerem ve’l-iḥsān bu ğam bizi dil-fiġār ider ve lāle gibi dāġlar eyler. Ebnā-yı ‘Arab mu‘allime sîm ü zer virmekdedür, biz esbi naşıl götürüp virelüm, iflāsımızı hālka ifşā ve sırrımızı yār u aġyāra naşıl izhār idelüm? Sen rāzı mısuñ ki bu mādde bize sebep-i ḥacālet ola ve ile’l-ebed lisānlarda hikāyet olarak ḥaķķında bādī-i ḥaķāret ü mezellet ola?” diyü feryād u fiġān iderek muḥibb-i ḥānedān yüreklerinde şerḥa vü yaralar açmağa başladılar. Meger bunların böyle nāle ve fiġānından seyyidü’l-sādād muṣṭaribü’l-aḥvāl olarak cigerden bir āh çeküp dergāh-ı İllāhī’ye teveccühle ‘arż -ı ḥācāt eylemişdi. Bunlar bu hālde olsunlar nāġāh Cibril-i sürüş-ı ‘ālem-i ğayb min-ṭarafı’llāh me‘mūr olarak elinde iki dāne dürr-i şehvār oldığı hālde nāzil olup ḥuzūr-ı Peyġamberi’ye bi’d-duḥūl elindeki emānetleri taķdīm ve bu cevherlerüñ birini Hāzret-i Ḥasan’a ve digerini Hāzret-i Hüseyin’e a‘ṭā vü taķsīm buyurmalarını ifāde vü ta‘lim ile çıkup gitti. Hāzret-i Muḥammed ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām Efendimüz zıkr olunan cevherleri eline alup Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām ifādesi vechile birini birine ve digerini dağı öbürine a‘ṭā vü teslim itdükden sonra Hāzret-i Ḥasan ve Hāzret-i Hüseyin Efendilerimiz mezkūr cevherleri alarak ve şād u ḥandān olarak mu‘allimlerine virmek üzere mektebe toġrı yola revān oldılar. Yolda giderken Hāzret-i Ḥasan, Hāzret-i Hüseyin’e “Ey birāder mektebde çocuklar mu‘allime altın ve gümüş olarak aķçe virdi, şimdi biz cevher virür isek herkes bize ne dir? Münāsib olan odur ki bunları şatalum, naqd-i aķçeye tebdil idelüm ve mu‘allime biz de aķçe virmiş olalum.” Hāzret-i Hüseyin dağı bu re’yi tensib idüp ikisi birden müttefiķen cevherlere müşteri bulmak için pāzāra gelüp cevherleri ötekine berikine göstermekte olsunlar.

“Şem‘ün” nāmında bir Yahūdī oralarda tolaşmaķda iken bunlara tesādüf eyledi ve ellerindeki cevherleri görünce mel‘ünüñ ‘aķlı başından fırlayup ve deryā-yı ‘adāveti cüş u ḥurūşa gelüp mekr ü ḥile taġarcıķlarını meydāna dökerek cevherleri ber-taķrīb bunlaruñ elinden almak murād eyledi. Müşārün ileyhümā bu hāl üzere cevhere müşteri aramak ve diger ṭarafdan Şem‘ün Yahūdī ise arķaları sıra tolaşup ḥile vü desise düşünmekte olsunlar. Rāvī şöyle rivāyet itmişdür ki ulu ḳatda maġrib ṭarafında “Ṭāl” nāmında bir mel‘ün var idi ki bu mel‘ünüñ ma‘būdī şanem olup ḥayālī fāsīd ve Allāh ve Resūl’e ḥāsīd ḳaviyyü’l-bünyād ḳuvve-i ‘askeriye ve mālīyesi bī-hadd u ta‘dād el-hāşıl bed-meniş ve kāfir-reviş bir murdār-ı şāhib-‘inād idi. Mel‘ün-ı mezbūr her ne vaķt Hāzret-i ‘Alī’nüñ şān u şöret-ġir-i Ḥaydarānesini işidir ise ġaḳab u ḥiddetinden kendi kendisini maḥv u telef etmek derecesine gelür ve bu vechile olan ġaḳab u ġilzetine sebep ise ġüyā Hāzret-i ‘Alī olmasa idi ben Hāzret-i Muḥammed ‘aleyhi’s-selāmı şimdiye ḳadar ḳatlı ider ve nām u nişānını bırakmaz ve Medīne’yi zābt u teşḫir iderdüm, zu‘munda bulunması olduğundan müşārün ileyh hāzretlerine cān u dilden buġz u ‘adāvet eyler idi. Bir gün yine mel‘ün-ı merķūmuñ Medīne-i münevvere ḥāṭır-ı fātrına gelüp sinesindeki kīn ü ‘adāveti cüş eyleyerek feryād u fiġāna başlar ve zu‘m-ı fāsīdince Medīne-i münevvereyi zābt eylemek ve Cenāb-ı Seyyidü’l-enāmı ḳatlı etmek üzere levāzım-ı seferiyye vü ḥarbiyye tedārik ve ardınca ḥaylī secī‘ ü dilāver ‘askerden mürekkeb bir ordu tertib ü tañzīm itdirüp Medīne-i münevvereye müteveccihen yola revān bir ḥaylī zamān ḳat’-ı mesāfe itdükden sonra nihāyet Medīne’ye yaķın bir feraḥ-nāk maḥalle vāşıl olarak orada ḥayme-nişin-i fazāhat u mel‘anet olur.

Bunların oraya gelişini gören ‘urbân et ve ekmek ve bu gibi sâ’ir levâzımât getirüp kendülere bey‘ ü fūrūht iderler ve aççe alup savışup giderler idi. Mel‘ün-ı merķūm orada iķāmet itdigi eşnâda desise vü hilesinden maḥşūn-ı fuķarāya in‘ām u iḥsân idüp birçok açlar ıoyurdu ve nice âdemlere elbise eksâ itdirüp nice altunlar telef itdirmişidi ki herkesün ‘aķlı bunun şarf u ḥarc itdigi altunlardan ıolayı ḥayretde ıalınmışidi. Ḥāşılı bunlar ordugāhda birkaç gün rāḥat itdükden soḥra Medīne‘ye i‘lān-ı ḥarb idüp muḥārebe vü muķateleye mübāşeret idecekleri eşnâda Medīne‘den nāgāḥ bir ‘acūze-i mel‘anet-pīşe ııkāgelüp ordugāha vāşıl olduķda idilmedük şeytanat u desise ve yapılmaduķ mekr ü ḥileler ile ordu ahālisinün zihnine intikāl ve her birinün bir güne ‘aķlı u fikrini alaraķ teveccūhlerini istiḥşāl itdükden soḥra ordu ahālisine ḥitāben bülend-āvāz ile “Ey ahālī-i ordu, şaşaram sizün emrine mütebā‘id itmek istediginiüz Ṭāl‘uñ ‘aķlına. Eger anuñ maķşadı Medīne‘yi muḥārebe ile zabt u teşḥir ise bu bir ḥaylı bātil ve fikri-‘āḥıdır. Medīne‘de bir Ḥaydar vardur ki ān-ı vāḥidde ḥarāb ve degül Ṭāl, anuñ gibi hezār biñlerinün cigerlerin kebāb ider. Fikri-ķāşırānemce bu da‘vā-yı bī-neticeden ferāgat itmeli ve bu maķşaduñ ḥuşūlune diger bir çāre taḥarrı vü tefahḥuş eylemeli. İşte ben ḥile vü mekrde muḥlaķı‘l-‘inān ve icrā-yı mel‘anet ü şeytanatda müşārün bi‘l-benānum ve bābda çāre budur ki mekr ü efsūn ile şehzādeleri piyāde olaraķ ḥāric-i şehre getürmeli ve bunları ıatlı idüp hem bu cihetle aḥz-ı intikām itdükden başķa Ḥazret-i ‘Alī‘nün bu ḥaber gūşına vāşıl olunca kuvvet ü ķudretten dūşüp muķābeleden ‘āciz ıalacağından ḥücūm idüp Medīne‘yi daḥı zabt u teşḥir itmeli.” dir. Ordu ahālisi ‘acūzenün bu kelāmını taḥsīn ü taşvīb iderek keyfiyyeti Ṭāl‘a iḥbār iderler ve o daḥı ‘acūzeyi ḥużūrına celb ü da‘vetle andan isti‘āne vü istimdād ve kendüsine bir ḥaylı daḥı rüşvet olaraķ altun virdükden başķa bu maķşaduñ ḥuşūlünden soḥra daḥı pek ıok şeyler a‘ṫā ideceğine te‘mīn ile merķūmeyı Medīne‘ye irsāl u ib‘ād eyler.

Ol ḥabīşe-fiṫrat ya‘ni mel‘üne-i bī-dīn ü bī-mürüvvet, altunları alup şehre ‘avdet ve ıarşū vü pāzārı geşt ü gūzār idüp şeh-zādeleri tefīş ü taḥarriye mübāşeret eyleyüp bu niyet-i ḥabīşe ile gezer iken nāgāḥ bir dükkāna gelüp gördü ki orada Ḥazret-i Hüseyin ve Ḥazret-i Ḥasan tevaķķuf itmişler ve her biri ellerinde mişl ü nazīri görülmemiş birer gevher ıutmuşlaridi. Mel‘üne bunları görünce “Oḥ, hele maķşadıma yetdim ve kām-ı dili işte şimdi ḥāşıl itdim. Bunları Ṭāl‘a teslim ider isem ne ķadar mallara nā‘il olacağım ḥālbuki bunlar ıatlı olduğundan soḥra ellerindeki gevherler de benim olacak.” diyerek fevkal‘āde memnūn u maḥzūz olur ve bu maķşaduñ ḥuşūlune çāre dūşünür idi. ‘Acūze bu ḥālede iken ānifü‘l-beyān Şem‘ün‘ı orada gördi ve keyfiyet-i merķūm Şem‘ün‘a daḥı beyān ile “İkimiz birlikde bu maḫlabı ḥuşūle getirelüm.” diyerek anı daḥı iğfāl itmek istediye de Şem‘ün buña cesāret idemeyüp ‘acūzeye “Beni bu bābda ma‘zūr ıut, ben ne bunların cevherlerini isterüm ve ne de bunları senün didiğün gibi varṫa-i helāke dūşürmek esbābına teşebbūş eylerüm, var ne ḥālün var ise gör.” diyüp girü çekildi. ‘Acūze Şem‘ün‘uñ girü çekildiğün görünce Ḥasan ve Hüseyin Efendilerimizün yanına taķarrub idüp birṫaķım iltifātāt u nevāzişāt-ı dil-firībāne vü kezzābāne ile bunların zihnine intikāl idüp Ḥazret-i Ḥasan‘a “Gözümün nūrı Ḥasan bilür misün bu gevherlerün bahāsını bunların burada kimse kıymetini bilemez ve bahāsını daḥı viremez. Ma‘lūmuñ olsun ki buraya ḥaşmet ü ķudret şāḥibi bir sultān gelmiş ve ḥāric-i şehre şimdi ḥayme-nişin-i ‘azāmet olmaķda bulunmuşdur. İşte bu gevherleri ancaķ o sultānuñ ḥaremi alabilür ve kıymet-i bahālarını daḥı yine anlar bilebilür herḥālede. Münāsib olan bunları anuñ nezdine götürmeli ve deger bahāsıyla şatup şavışırmeli. Ben şimdi oraya gidiyorum, geliñüz sizi de oraya götüreyüm ve bunları şatup parasını alaraķ size teslim ideyüm.” diyüp bunları arķasına dūşürerek alup götüür.

Mel‘üne, bunları bu vechle iğfāl ve maķşad-ı mel‘anetün işte bu yolda istiḥşāl ile müşārün ileyhümāyı tağlardan aşaraķ ve deşt ü beyābāna indirüp yollar şapıtarāķ nihāyetü‘l-emr bir maḥalle işāl ve bunları aç ve şusuz bıraķup keyfiyyeti Ṭāl‘a iḥbār için kendüsü oradan sevinerek meşy ü ḥareketinde isti‘cāl ve āḥirü‘l-emr gelüp ḥużūr-ı Ṭāl‘a bi‘d-duḥūl “İşte getürdüm anları bundan böylesi size ‘ā‘id ü rāci‘dür, benüm vazifem buraya ķadar idi icrāda ḥuşūr itmedüm.” diyerek ḥużūr-ı Ṭāl‘da ‘arz -ı ḥulūş u şadāķāt idüp gūya nāmūsını ikmāl eyler ve Ṭāl daḥı bunun bu ḥıdmetine muķābil ‘aṫā-yı hediye vü baḥşış ile bunun ḥāḫır-ı fātırını nevāziş idüp kendüsini şehre gönderdikden soḥra Ḥazret-i Ḥasan ve Ḥazret-i Hüseyin Efendilerimizün ḥużūra getürilmesini emr eyledi. Müşārün ileyhümānuñ kollarını arķalarından bağlayaraķ ḥużūr-ı Ṭāl‘a getürdi. Vaķtā ki Ṭāl-ı mel‘ün bunların yüzünden aķan envār-ı İläḥiyye‘yi müşāhede idince eskisinden ziyāde ḥiddet ü gāzab ve müşārün ileyhümā ḥaķķında izḥār-ı buğz u ‘adāvet idüp bir sārībāna “Al bunları götür ve bir devenün üzerine odun yüki yükle ve bunları daḥı yükün üzerine taḥmīl idüp her ān bir bahāne ile tāziyāneyi bunların ser ü dūşundan dūr u noķşan eyleme ve her bir beldeye bir mīl mesāfe ıalınca bunları indirüp ol ķadar mesāfeyi piyāde yürüdüp ıoşdıрмаķda ve ekmek virmeyüp aç bıraķmaķda ve şu virmeyüp cigerlerini yaķ da göreyim seni, zerre ķadar noķsān-ı ḥareket itme.” diyüp müşārün ileyhümāyı serbāna teslim ve ḥaķklarında olınacaķ mu‘āmelāt-ı ğaddārāneyi serbāna tefḥīm-i ta‘līm itdükten soḥra gerçi ‘Alī‘yi ıatlı ve Medīne‘yi zabt idemedükse de ‘Alī‘nün iki oğlını dām-ı

esârete giriftâr eyledük. İmdi bu kerelik bu kadarla ahz-ı intikâm itmiş olmağile iftiḥâr ve kendimizi baḥtiyâr ‘add idelüm. İddi‘ â-yı şecâ‘at u merdâne key iden ‘Alî eger bu da‘vâda şâbit-ka-dem ise işte bizi ta‘kîb itsün ve kayd-ı esâretimüze düşen oğullarını zürbâsıyla taḥlîş eylesün, gibi faḥûrâne birtaḳım hezeyândan soñra kûs-ı rihleti urdırarak oradan Ṭâl-ı mel‘ûnun ta‘rifî vechile ma‘şûmân-ı müşârün ileyhümânun ikisini bir deveye bindirüp devenün yularını eline alarak kaṭ‘-ı mesâfe eylediler.

Bu eşnâda Ḥasan ve Ḥüseyin Efendilerimiz bir taraftan peder ü mâderlerinin ḥasret ü müfâraḳatına tayanamadıkları cihetle nâlân u giryân eylediler, faḳat sârbân mü‘min ve Şâlih nâmında bir âdem olup her naşîlsa ordu derûnunda bulunmuş ve mü‘min olduğunu hiç bir kimseye daḥî ifşâ vü izḥâr itmemiş idi. İş bunun için sârbân Ṭâl‘un kendüsine ta‘rif ü ta‘lîm itdiği vechile müşârün ileyhümâ ḥaḳlarında mu‘amelede bulunmayup Ṭâl‘dan aldığı ta‘lîmâtun ḥilâfına ḥareket ider ve gitdikleri yerde ara şıra bunlara şu virür ve bulunan me‘kûlatdan yidirür ve kendüleri ile hem-derd olup gâhî âh u feryâd u gâhî yollarında fedâ-yı cân itmege ḥâzır bulunduğunu ifade vü beyân iderek ‘arz -ı ḥulûs u ‘aṭâ-yı teselliyet eyler idi. Meger bunların bu ḥâlini girüden bir bî-dîn ü la‘în gözler imiş bu la‘în, hemân gelüp keyfiyeti mine‘l-evvel ile‘l-âḥire Ṭâl‘a ḥaber virmekle Ṭâl bu haberden pür-gâzab olup şiddet ü ḥiddetle sârbânun yanına gelerek sârbâna “Ey bünyâdı pelid ü ismi Şâlih fâş oldu ki sen Muḥammedisün ve dîn-perver-i Aḥmedisün ‘acâba dîn-i Muḥammediden ne ümid idersün ve ma‘bûdum olan şaneme ‘ibâdetden niçün iḥtirâz eylesün? Şübhe etme ki seni ḳatl u telef itmekle aşla günâhkâr olmam. İşte şimdi seni ḳatl ideyüm de baḳayum dîn-i Muḥammed saña nasıl imdâd idebiliyor?” dir. Şâlih daḥî Ṭâl‘un bu kelâmına ḳarşu “Ey la‘în-i bed-ḥuy ve‘y kâfir-i cefâ-cüy senün kendülerine eziyyet ü cefâ itmek istediğün bu iki nâz-perver sıbteyn-i Resûl-i kibriyâdur evlâd-ı ‘Aliyü‘l-Murtażâ’dur. Bunlara iṭâ‘at cümleunu borcudur, bunların âyîn ü dînleri ḥaḳ ve kendüleri daḥî iḥtirâm u ikrâma müşḥakdur. Ben bu yolda ölmüş olsam da gam mı çekerüm bil ki iftiḥâr iderüm. Gel sen benden diñle ‘inâdı terk ü ibtâl it râh-ı ḳalâleti biraḳ, tarîk-i sa‘âdete git. Ma‘bûdum didiğün sanemi ben de yapabilirüm, insân kendi eliyle yaptığı ednâ bir şey’e nasıl ma‘bûd diyebiliyor ve aña ‘ibâdete nasıl tenezzül eyleyebiliyor?” cevâbını virince Ṭâl-ı mel‘ûn, ateş gibi kızarup ve fevḳâl-gâye gâzab u ḥiddete gelüp bilindeki ḳılıncı çekerek bî-çâre Şâlih’e teskîn-i gâzab idinceye degin çalup döñdi. Soñra merḳûmun ḥaḳkında birtaḳım daḥî bildiği hezeyânlar itdikden soñra kalemî Şâlih‘ün ḳanını baturup merḳûmun alına “Her kim Müslümân olur ise işte ḥâli böyle olsa gerekdür.” diyü bir satır yazı yazup Şâlih‘ün cenâzesini orada biraḳdı ve develere diğeri bir sârbân me‘mûr idüp oradan yıkılıp gitdiler. Bunlar bu ḥâl ile gidüp maḥallerine vâşıl olmaḳda olsunlar biz gelelüm Ḥazret-i Peyğamber ü cenâb-ı Zehrâ vü Murtażâ‘ya, Ḥazret-i Ḥasan ve Ḥazret-i Ḥüseyin cevherleri alup mu‘allime götürmek üzere mektebe gitmişleridi. Mektebün taḳılma vaḳtı gelüp çocuklar mektebden ‘avdet itmediklerinden Ḥazret-i Fâtımatü‘z-Zehrâ ciğer-pârelerüm ‘acaba ne oldu ki mektebden henüz gelüp çıkmadılar diye ḥarem-serâyda telâş ider ve uçan kuşların ḳanadlarından ve esen rûzgârlarun taḥrîk itdiği ağaç ḫallarından ḥâşıl olan sesleri Ḥasan ve Ḥüseyin‘ün ayaklarının sesi zannıyla bâb-ı ḥaremi diñler idi.

El-ḳışşa mektebün vaḳtı geçüp yine bunlardan bir eşer görölmediginden Ḥazret-i ‘Alî‘yi daḥî endîşe vü efkâr alup müşârün ileyh teftîş-i aḥvâl için mekteb tarafına toḒrı revân oldu ve gelüp mektebden keyfiyeti şordı ise de çocukların o gün hiç mektebe gelmedikleri ve şimdi nerede olduklarına dâ‘ir ma‘lûmâtı olmadığı cevâbını alınca müteḥayyır olup âyâ bunda nedür ḥikmet-i Ḥudâ ki Ḥasan ve Ḥüseyin‘ümden henüz bir ḥaber alamadum. Âyâ nûr-ı didelerüm şimdi nerededür diyerek eṭrâf u eknâfa püyân olup su‘âl eylediye de hiçbir ḥaberlerini alamadığından kemâl-i ḥüzün ü kederle ḥarem-serâyâ ‘avdet idüp keyfiyeti Ḥazret-i Peyğamber’e ifade vü beyân eyledi. Ḥazret-i Peyğamber, bu keyfiyete muṭṭalî olunca zâr u giryân olup ehl-i beyt ise cümlesi nâle vü fiğâna başladılar ve aşḥâb-ı Resûl daḥî başlarını açup gözlerinden ḳan dökerek ağlaştılar. Bunlar bu ḥâlde iken nâ-gâḥ Ḥazret-i Cibrîl nâzil ve bi‘l-istizân ḥuzûr-ı Resûl‘e dâḥil olup Ḥasan ve Ḥüseyin‘ün ser-güzeştini mine‘l-evvel ile‘l-âḥire ‘aleyhi‘s-salâtu ve‘s-selâm Efendimiz’e ḥikâye vü tefhîm ve şimdi ne tarafta bulduklarını tefhîm ü ta‘lîm iderek çıkup gitdi. Bunun üzerine ‘aleyhi‘s-selâm Efendimiz, Ḥazret-i ‘Alî‘ye ey Şir-i Ḥudâ bu ḡam, baḒrumı pâre pâre itdi; git şimdi ḳal‘a-i Ṭâl‘i târmâr ve şu dünyâyı ol mel‘ûnun başına tar it, diyü emr eyledi. Ḥazret-i ‘Alî Cenâb-ı Peyğamber‘den bu ḥuşûşa yalnuz kendüsünün me‘mûr ta‘în idilmesini taleb ü niyâz eylediginden ve Ḥazret-i Peyğamber daḥî buña rûy-ı rızâ gösterdiginden Ḥaydar-ı gâzanfer-peyker hemân Döldül‘e süvâr olarak ve eline Zülfikâr‘ı alarak oradan ḥareket ve Ğanber daḥî müşârün ileyhün arḳasından gelüp kaṭ‘-ı merâḫile müsâra‘at eylediler. Eşnâ-yı râhda Ḥazret-i ‘Alî‘nün süvâr olduğu Döldül cûş u ḥurûşa gelüp mânend-i şarşar gider ve başdığı yerleri târmâr iderek güyâ ki zemini yerinden oynatmaḳ ister ve Ğanber ise gittiği yerde na‘ralar çekerek şavletinden ejderler titreridi. El-ḥâşıl bu şavlet ü müsâra‘at ile bunlar ḥayli mesâfe kaṭ‘ itdikden soñra bir maḥale vâşıl olup gördiler ki orada pâre pâre olmuş bir cenâze yatıyor. Ḥazret-i

‘Alî bu cenâzenüñ cebînine diġkat ile baġdıġda ġan ile yazılmış olan cürm ü ġabâġatini görüp bildi ki bu âdem küşte-i tüġ-i cefâ ya‘nî ġurbân-ı Őehîd-i Kerbelâ’dur. Hemân müşârün ileyh orada ellerini du‘âya ġaldırıp “Ey Ĥâlġ-ı lâ-yezâl v’ey Ĥâdir-i müte‘âl ey nefġası muġyî-i Mesîġâ v’ey cilvesi nür-ı Tūr-ı Müsâ, sensüñ Nüh’a viren necât, sensüñ nür eyleyen Ĥalîl’e nârî, Âdem’i ‘ademden ġâtem-i nür-ı muġteremden sen ġalġ eyledüñ. Peyġamberân-ı ‘izâmuñ iġtirâmı için yâ Rab iki nür-ı ‘aynüm için oġlum Ĥasan ve Ĥüseyin’üm için iġsân eyle bir dem-i Mesîġâ hem mürdeyi hem beni ġıl ihyâ.” diyü Cenâb-ı Ĥaġ’dan merġüm cenâzenüñ ġayât bulması için du‘â vü niyâz eylemiş ve du‘âsı dergâġ-ı ma‘neviyye-i Cenâb-ı muġyî’l-emvâtda ġabûl buyurılıp nâġâġ cenâze kesb-i ġayât-ı tām ile ġiġbir yerinde ġerġhadan eřer olmadıġı ġâlde ġıyâm ve merġüm ayaġa ġalkdıġdan Őoġra taġayyür iderek müşârün ileyhüñ dâmenine şarılıp ifâ-yı teşekkürden Őoġra kendüsünüñ daġı Ĥanber gibi bendelige ġabûl olunmasını Ĥâzret-i ‘Alî’den istirġâm eylemiş ve müşârün ileyh daġı merġüma ġoġ iltifâtlar itdikden ve mâ-cerâyı su‘âl ve o daġı mine’l-evvel ile’l-âġire beyân u ġikâye eyledikden Őoġra oradan üçü birden Tâl’üñ ġal’asına mütevecihhen yola revân olmuşlar. Ve’l-ġâřıl bir ġaylî gidüp Tâl’üñ taġt-ı ġükümetinde bulunan maġale vâşıl olmuşlar ve Tâl’üñ âşıl iġâmet itdigi ġal’a civârına geldiklerinde ne görñnler bir ġal’a ki der ü dîvârî âhenîn ve ġiġbir taraftan tırnaġ ilişecek yeri olmayup ġâyet muġkem ü metîn ve evc-i a‘lâsı ehl-i zemîne bir âsmân-ı berîndür.

Bu ġal’anuñ ġârîs ü derbânları ellerinde dürbîn ile yuġarudan her tarafa ‘atf-ı nazar-ı diġkat eyler ve eġrâf u eknâfdan uçan ġuřlarıñ keyfiyet ü ġarekâtından bile Tâl’i ġâberdâr u âġâġ iderler idi. İşte bunlar bu ġâl ile eġrâf u eknâfa baġmaġda iken nâ-gâġ Őâġ-ı merdânuñ at üzerinde geldigini ve Őâlîġ ile Ĥamber’üñ daġı müşârün ileyhüñ ardınca gelmekte bulunduġını görünce ġavf u ġayretlerinden ne yapacaġlarını şaşırdılar ve hemân serî’an ġal’anuñ ġapularını sed ü bend ile gidüp keyfiyyeti Tâl’a iġbâr eylediyeler ise de Tâl buña i‘tiġâd itmedi ve her ne ġadar inandırmaġ istediler ise de bir vechile ġanmayup bunı kendüsine ġaber virenlere “Be hey ġarân-ı kemferâset, bir mürde ki başı bedenden cüdâ ola ve bir cesed ki hezâr-pâre buluna, o mürde naşıl iltiyâm u intizâm-pezîr olur. Bunı gözümle görsem i‘tiġâd itmey, ben öyle güġ ġayâl u efkâra aşla gitmem, tevbe idiñüz günâġıñuzdan ‘âr idiñüz bu iřtibâġıñuzdan. Didigiñüz âdemüñ ġanını kendi ġılcımla dökdüm a‘zâ vü cevârîġini birbirinden kendi elümle sökdüm, pişmiş tavuġ ider ise ġande o da olabilir zinde.” diyerek ‘inâdında işrâr eyledi ve derbânlar tekrâr söze başlayup “Ey Şeh-i felek-câġ kelâmımızda yokdur ařlâ iřtibâġ. Biz ġâcibistân-ı řâġuz her emrde řâġa nîk-ġ’âġuz, eger keyfiyete re‘yü’l-‘ayn vâġıf olmaġ isterseñüz geliñüz bizimle ki def’-i iřtibâġ idesiñüz. Bu ġavâdiř şehrde řâyi‘ kâffe-i âġâlî buña muġtâlî’ oldu.” dimeleri üzerine Tâl, iş bu derbânlarıñ öñüne düşdi ve gelüp meymün gibi ġal’anuñ burc u bârusundan ařaġıya toġrı nazar eyledükde görđi ki ġaġıġaten Ĥâzret-i ‘Alî ve ġatl itdigi Őâlîġ ile müşârün ileyhün kölesi Ĥanber daġı berâber olduġı ġâlde ġal’aya toġrı gelmekdeler. Tâl-ı la‘in bunlarıñ geldigiñi görünce ciġerden bir âġ ġeküp řavt-ı bâlâ ile Ĥâzret-i ‘Alî’ye “Ey sâġir-i mâġir-i füsün-sâz eger yüz ölü diriltseñ yine saña îman itmey ve biñ mu‘cize gösterseñ yine i‘tiġâd eylemem. Siġr ile şu kemende gelür mi, mekr ile hevâ ġayd u bende düşer mi? Ben bir řâġum ki ‘asker ü leşkerde ġavî-dest ve eyvânüm önünde âsmân pestdür. Bu ġal’ada nice dürçler vardur ki her dürçde bir ġazîne-i gevher ve her gevheri bir ġazîne-i zerdür. Bu ġal’ada nice erzâġ vardur ki ġitâm u ġalâřı muġâl ve bu ġal’adaki ‘askerüñ a‘dâdı encümden efzün olup her bir umür u ġuřuřâtları ber-kemâldür. Ne ġayâl-i muġâldür ki bu ġadar mesâfeler ġat’ile buraya gelesüñ ve oġullarımı taġliř iderüm, zu‘myla bu ġadar meřaġġ u mizâca giresüñ. Ey mu‘terif-i Ĥudâ-yı ġâ’ib bu ġal’a ġile vü füsün ile alınır mı, ġiġ mekrile tılsım bozulur mı? Maġcüb u şermsâr olmayum ve nâ’il-i emel ü muvaffaġiyyet olayum, dir iseñ gel Lât u Menân’ı tařdiġ ve řer’-i Nebevî’den ictinâb idüp âyin-i Menât’ı iġtiyâr it, tâ ki maġlûbuñ vechile seni zer u řime ġandırayum, oġullarıñı saña teslim ideyüm. İşte şu teklifât-ı vâġı‘amı ġabûl itmez ve didigüm yola gitmez iseñ bu çölde dökilür ġanuñ ve bu ġal’ada ġalur iki nev-civânuñ.” me‘alde birġaġım hezeyâna başlar.

Ĥâzret-i ‘Alî bu mel’ünüñ řu ġüne ifâdât u teklifât-ı ebleġânesini işidüp buña cevâben “Ey ġire-seġ-i ġaram-zâde ġal’an küh-ı Ĥâf u sedd-i İşkender olsa bile anı Ĥanber ġarâb ider. Derününde bulunan zer ü gevherüñ ise nezdümde ġar-i müġre ile berâberdür. Varsun kâffe-i ġalâ’iġ-ı ‘âlem sipâġuñ olsun yine saña anlardan ġiġbir eřer biraġmam. Nezdünde bulunan zâd u zaġireye mi güvenirsüñ? Anlarıñ dânesine seni muġtâc iderüm. Tenünde iki biñ cânüñ olsa anları da almaġ bir nefesden âsândur. Ben ġâzin-i ġenc-i kün feġânüm ben gevher-i kân-ı lâ-mekânüm. Gel sen beni diñle de merd-i ġâř u dînimi tüt, küfr ü đalâletden ġalâř ol. İns ü cânı ma‘būd icâd ider, icâd olunan řey naşıl ma‘būd olabilir? Lât u Menât’ı âteşe yaġ, ma‘bed-ġâneñi ġarâbe-zâr biraġ. Ĥayy-ı lâ-yenâm’ı iġrâr ve eşrefü’l-enâma îman it.” diyü her ne ġadar Tâl’ı dîne da‘vet idüp sâlik olduġı taraġ-i đalâletden rû-gerdân olmasını kendüsine teklif itdiyse de Tâl-ı mel’ün ‘inâdında işrâr ve Ĥâzret-i ‘Alî’nüñ nařîġatleriniñ ġiġbirine ġavâle-i sem’-i i‘tibâr itmediginden müşârün ileyh Tâl’a git mel’ün vaġtiñe ġâzır ol,

yarın cihānı başına tar eylerüm didi ve dağı çekilüp maḥaline ‘avdet eyleyerek tedārik-i ḥarbiye gördirmekte olsun. Berü tarafda Ḥāzret-i ‘Alī o akşam şeh-i müş u mūra bir nāme taḥrīr ve derūnunda Ṭāl’uñ ḳal’asında her ne kadar zād u zaḥīre mevcūd ise anlaruñ kāffesinüñ bu akşam ḥāric-i ḳal’aya naql u iḥrācını tavşīye vü tezbīr iderek bu nāmeleri Ğanber’e i’ṭā ve bunlaruñ ne tarafa götürilüp birağılacağını dağı mumā iley Ḥanber’e ta’lim ü inbā eyledi. Ğanber dağı nāmeleri götürüp aldığı ta’limāt vechile ifā-yı me’mūriyet iderek ‘avdet eyledükden soñra üçü birlikde o gece ḥāric-i ḳal’ada beytütet eylediler. Şeh-i müş u mūr ise iş bu nāmeleri aldıkları vaḳtde bu ḥıdmeti cānlarına minnet bilüp hemān her tarafa i’lān itdiler ve ān-ı vāḥidde lā-yu’add u lā-yuḥşā müş u mūr toplanup şāhlarinuñ emrine ḥāzır oldılar. Bunlaruñ şāhı keyfiyeti kendülerine iḥbār ve Ṭāl’uñ ḳal’asında zād u zaḥīreye mūta’allıḳ her ne var ise anlaruñ ḥabbe-i vāḥidesini biraḳmayup bu gece ḥāric-i ḳal’aya çıkarılmasını ifāde vü iş’ār eylemekle hemān kāffesi semī’nā ve aṭā’nā diyüp her bir bir tarafdān ḳal’aya ḥücum ile ḳal’ada her ne mevcūd ise ḥiçbir kimsenüñ ḥaberi olmaḳsızın kāffesini Ḥāzret-i ‘Alī’nüñ bulunduğı maḥalde der-anbār idüp şavışup gıtdiler. Şabāḥ olarak uyḳudan bīdār olup def’-i belā-yı cū’ için iḳtizā iden me’kūlāt tedārikine ibtidār iden erbāb-ı faḳr u yesār ḥiç ḥāne vü dükkān ve anbārda bir dāne bile bulamayınca nā-çār ḳalarak gelüp Ṭāl’ı dağı ḥāb-ı ḡafletden bīdār ve ḳal’ada bulunan zād u zaḥīrenüñ kāffesinüñ bu akşam maḥv u nā-bedīd olduğını kendüsüne iḥbār eylediler. Ṭāl-ı la’īn bu mācerāya vāḳıf olunca ta’accül ile gelüp bālā-yı ḳal’adan Ḥāzret-i ‘Alī’nüñ nāzil olarak iḳāmet etmekte bulunduğı maḥale toḡrı medd-i nigāḥ eyledi ki ne görsün zād u zaḥīrenüñ her nev’i bir yerde başka başka cem’ ü anbār olunmuş turuyor. Bunı görünce Ṭāl’uñ cānı şıḳılarak yüksek şadā ile Ḥāzret-i ‘Alī’ye “Ey sāḥir v’ey ḥile ve mekrde üstād-ı māḥir ḡāḥ meyyiti siḥr ile iḥyā ḡāḥi zāhiri mekr ile iḥfā eyledüñ. Dün maḳtūle cān virüp buraya getürdüñ, bugün ḳal’adaki zaḥīreyi bitürdüñ. Lāt u Menāt’ı tekzīb idersün saña mūtāba’at itmeyenleri kāfir diyüp ta’ḳīb eylersün. Artık senüñ itdüklerüñ cānıma işledi saña bildireyüm ḥaddiñi.” diyerek ‘Alī’nüñ ḥarbe müḥeyyā olmasını teklīf ve ṭabl-zenlere havā-yı ḥarbüñ urulmasını ve ‘askerüñ ḳal’adan çıkup şaf-beste vü ḥāzır bulunmasını emr eyledi ve ol vechile ṭabl urulup ve ‘asker dağı dizilüp muḥārebeye mübāşeret oldı.

Şaf-der-i ‘arşā-i şecā’at ve peleng-efgen-i bişe-i şalābet ya’nī ‘Alī-i şīr-i Ḥudā-yı şāḥib-‘azāmet ol ešnāda Düldül-süvār olup Zülfiḳār’ı ele ve esmā-yı ḥüsnā-yı kibriyāyı dile alup ve dāmen-i ḡayret-i diniyye vü cehti bile çalup meydān-ı kār-zār-ı küffār-ı ḥāksāra girüp er olan gelsün işte meydān işte pehlivān, diyerek na’ralar urmaḡa ve āteş gibi şaf-ı ḥusemāya şaldırup her ḥamlede bi iki biñ dilāverüñ cānını cehenneme şalmaḡa başladığı gibi Şāliḥ ile Ğanber-i vefādār dağı bir tarafdān ellerindeki tiḡ-i ḥün-ḥār ile meydān-ı vesī’-i kār-zārı ol kāfir-i bed-şī’arlaruñ başına tar eylediler. Ve’l-ḥāşıl o gün bunlar düşmene bir ḳılıç döşediler ki ‘arzḡāḥda ḥün-ı kāfir rikābı ve ḳırılıp dökilen ‘askerüñ miḳdārı ḥadd u ḥisābı geçmiş iken yine Ṭāl-ı mel’ün imāna gelmeyüp ‘inād ve cevānib-i erba’adan ‘asker celb ü tedārik ve istimdād ider idi. Ḥāzret-i ‘Alī bu kāfirüñ bu derece ısrār u ‘inādını görünce ilerleyüp Ṭāl’a “Ey la’īn-i bī-dīn kendiñe gel beyḥūde iḥtiyār-ı miḥnet itme ve ‘aḳluñı başuña topla mecnūnluḡ eyleme bu kadar cānlaruñ telefine sen sebep oluyorsun bilmiş ol ki encüm kadar sipāḥa mālīk olsañ yine elümden ḳurtulmanuñ iḥtimāli yokdur.” diye tekrār nuş u pend itdiyse de mel’ün, ḳabül itmediginden Ḥāzret-i ‘Alī yine āteş gibi ordunun içine girüp na’ralar urarak her tarafa Zülfiḳār’ı şaldırur ve a’dā ḳanını siler gibi meydānda icrā ile ḥün-ı küffārüñ ‘aks-i şafaḳ-ı emvāciyla gerdün-ı kebūdı gül-gün eyler idi. El-ḳışşa o gün akşam olup orduda ārām u istirāḥat ṭavulı döḡüldi ve Ṭāl belāsı ise melül u ḡamnāk ve mūte’essif ü giryān çak olduğı ḥālide ‘askerleriyle ḳal’aya ‘avdet eyledi.

Bunlar ḳal’aya geldiler ammā şabāḥdan akşāma kadar berḳ-i ḥāṭif gibi başlarında lem’an iden Zülfiḳār-ı ‘Alī’nüñ acısı bir tarafa ḳal’ada ne bir parça nān u nemek buldılar ki yesünler ve ne de zerre kadar arpa vü şaman var idi ki açlıḳdan ḳuşlar gibi baḡrışmada bulunan ḥayvānlar virerek anlaruñ sesini teskīn eylesünler. Ḥāşılı Ṭāl ḳal’aya ‘avdet eyleyüp de böyle açlıḳ şıḳındılarını dağı gördiği gibi ḡayz u ḡazabını yenedemediğünden tiḡini eline alarak Ḥāzret-i Ḥasan ve Ḥüseyn’i ḳatıl itmek üzere müşārün ileyḥümānuñ maḥbūs bulunduğı maḥalle geldi ve ḥabşḥānenüñ ḳapusını açdırup bunlaruñ üzerine ḥücum iderek ikisini bir ḳılıçdan geçürmek istediye de gördü ki ḥabşḥānenüñ önünde beri tarafda ve diğeri dağı bir tarafda iki ejderhā oturmuş ki bunlaruñ şerrinden ilerüye geçmek degil ḳuş olup uçarak öte tarafa şavışmak iḥtimālün ḥāricindedür. Ṭāl, bu ḥāli görünce dendān-ber-dehān ve ḥādimleri ise ḥā’if ü perīşān olarak oradan hemān ḳaçup cānlarını ḳurtarmak esbāb-ı çāresini istiḥşāle sā’i vü pūyān olup bu cihetle dağı nā’il-i emel olamadılar ve şabāḥa kadar aç u bī’-ilāç ḳalarak uyḳu bile uyuyamadılar. El-ḳışşa şabāḥ olup ruḥsāre-i mihr-i ‘ālem-ārā ufukdan peydā olunca bu kere Ṭāl, ḳal’ada derbānlarına emr ile ḳal’anuñ ḳapularını sedd ü bend ve çıkılacak ve geçilecek yerleri ḳat’ itdirüp derün-ı ḳal’ada taḥaşşun eyledi.

Hzret-i 'Alî ise şabahleyin çalkıp tekrâr Düldül-süvâr olarak ve Şâlih ü Ganber'i dağı yanına alarak harbe müheyyâ oldu ise de düşmenden hiçbir kimse gelmediğinden kendüleri gelüp gördiler ki düşmen çal' anuñ çapularını bend itmiş ve taşaşsun iderek tışaru çıkmamağa niyet eylemiş. Hzret-i 'Alî bunu görünce çal' anuñ çapusına bā-zür-ı kuvvet-i şîri bir hamle-i gâzanferi iderek çapuyı tāmār ve refikleriyle beraber derün-ı çal' aya duhül idüp oradan ikāmetgāh-ı Tāl'a 'azimet ü vüşül itmek istemekde olsun berü tarafdan keyfiyyet Tāl'a haber virilmekle Tāl hemān ālāt-ı harbiyesini kuşanup atına binerek meydāna çıkdı ve ān-ı vāhidde hadd u hesāba gelmez 'asākirini meydān-ı muhārebeye sevç idüp Hzret-i 'Alî'nüñ üzerine hücum olunmasını emr eyledi. 'Asākir ol vechile müşārün ileyhüñ üzerine hücum eylediyse de Hzret-i 'Alî elindeki Zülfikār'ı o yana bu yana şaldırur ve her hamlede nıcelerinüñ vücūd-ı habā'ış-ālūdını cehenneme taldırır idi. Bu eşnada müşārün ileyhüñ gözi nā-gāh Tāl'a teşādüf itmekle hemān 'askeri yarararak Tāl'üñ üzerine hücum ve mel' üna bir fiğ-i sitiz atarak vücūd-ı kerāhat-nümüdını 'arşagāh-ı imkāndan ma'düm eyledi. 'Asker bu merd-i gâzanfer-peykeri ve şu varta-i bīm-i kār-zārı ve re'is-i mel'anet Tāl'üñ başına gelen 'ukūbeti müşāhade idince çeşm-i başireti açarak yek-digerine i'tā-yı nuşh u pende başladılar ve didiler ki arkadaşlar "Eger Lāt u Menāt ma'būd-ı haqıki olaydı Tāl mağlūb olmaz idi bu tek ü tenhā bir ādem olup biz ise milyonlarca olduğumuz hālde kahr u şavletinden 'aciz ü bī-dermān kalduk. Geliñüz mecnūnluğ itmeyüp Lāt u Menāt'ı terk idelüm ve bu şehsüvāra mütāba'at u imān eyleyelüm tā ki elinden hālāş u āzād olalum." İşte bunuñ üzerine ittifağ iderek Hzret-i 'Alî'ye 'arz -ı inkıyād-ı mutāva'at eylediler ve Hzret-i 'Alî dağı bunların böyle gelüp nādım ü peşimān olarak 'arz -ı inkıyād ve i'tirāf-ı kuşūr itmelerinden nāşī 'afv ile mu'āmele eyledi ve vukū' bulan taleb ü h'āhişlerine mebnī kendülerine şerā'it-i dīn-i İslām'ı dağı ta'lim ü tefhīm itdi ve ba'dehu Şālih'i dağı kendülerine şāh naşb eyledikdeñ soñra gelüp Hzret-i Hasan ile Hzret-i Hüseyin'i maḥbūs buldukları zindāndan ihṛac idüp şād u ḥandān oldu. Andan sonra bir ḥayli zer ü sim yükledüp oradan cānib-i Medīne'ye müteveccihen tahrik-i 'inān-ı 'avdet ve birkaç gün zarfında Medīne'ye muvāşalāt eyledi.

Hzret-i Hasan ve Hzret-i Hüseyin Efendilerimiz gelüp dāhil-i harem-serāy-ı Hzret-i Nebevī olduḡda müşārün ileyhümanuñ ḡaybūbetinden nāşī çalb-i pāk-ı Hzret-i Muştafavī'de olan ḡubār-ı elem ü keder mündef' olup Hzret-i Fāḡimatü'z-Zehrā dağı ciger-pārelerinüñ yüzlerinden ve gözlerinden öperek bunları āḡūş-ı maḡabbet ü müşfikāta çeküp merāsım-i şādmānī vü meserretī icrā ve fuḡarā vü mesākīne 'aḡiyye vü iḡsānlar virerek Cenāb-ı Haqḡ'a müteşekkīr oldılar.

II. HİKÂYENİN ÖZETİ

Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in Yürek Yakan Hikâyesi

Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin, bir gün okuldan üzgün ve gözü yaşlı dönerler. Ciğerparelerini bu hâlde okuldan döndüğünü gören Hz. Fatma hemen onlara doğru koşup halkın mutluluk ve eğlence gününde bu üzgün durumlarını ve akan gözyaşlarının sebebini sorar. Çocuklar, Allah'ın peygamberi ve memleketlerinin cömert sultanının çocukları oldukları hâlde herkesin sefa ve mutluluk içinde yaşadığını, kendilerinin ise üzüntüden gözlerinden kan aktığını, arkadaşlarına karşı mahcup olduklarını söylerler. Faziletli bayramda okulda diğer çocuklar öğretmen için değerli şeyler getirmişler ve mutluluktan başları göğe ermiştir. Hz. Hasan ve Hüseyin ise hocalarına bir hediye veremedikleri için kendilerini ezik hissetmişler ve bu duruma üzülmüşlerdir. Hz. Fatma, bu sözleri işitince çok üzülür ve çok sevdiği çocuklarına bu dünyada altın, mal ve değerli eşyaya önem vermenin ahmaklık olduğunu, kendisinde böyle şeyler olmadığını söyleyerek onları dertlerine çare bulması için camide bulunan babalarına gönderir.

Çocuklar, durumu Hz. Ali'ye anlatırlar, ancak üzülüp yüzü kızaran babalarının da bu duruma çözüm bulamayacağını anlarlar. Hazreti Ali, kendisinin altın ve gümüş gibi hiçbir şeyinin olmadığını, ancak Ganber, Zülfikar ve Düldül'ü onlara verebileceğini söyler. Çocuklar, fakirliklerinin halk tarafından da bilinmesini istemeyince Hazreti Ali, "Bu durumu Hazreti Muhammed'e bildirin muhakkak bir çözüm bulur." der. Hazreti Muhammed'e gidip durumu anlatan çocuklar, Hz. Muhammed'in bir atımdan başka hiçbir şeyim yok onu götürüp hocanıza hediye edin dediğini duyunca üzülüp ağlamaya başlayarak "Bu durum bizde lale gibi yaralar açar, Arap evlatları öğretmene altın ve gümüş verirken biz nasıl at verelim halimizi ve sırrımızı herkese nasıl ifşa edelim; sen razı mısın bu durumumuz herkesin diline hikâye olsun ve herkes bizimle alay etsin:" diyerek yüreklerinde yaralar açarak ağlamaya devam ederler ve öyle yürekten ah çekerler ki Cebrail onlara cevher

getirmekle görevlendirilir. Peygamberin huzuruna gelen Cebrail, elindeki cevherleri çocuklara vermesini söyleyip gider. Cevherleri alan çocuklar, öğretmenlerine hediye vermeye üzere mutlu bir şekilde okula doğru giderler.

Yolda Hz. Hasan, biz cevherleri öğretmene verirsek diğerleri bizimle ilgili ne düşünür acaba cevherleri akçeye çevirip verelim deyince Hz. Hüseyin de tamam der ve çarşıda cevherleri bozdurmak için dükkânları dolaşırlar. Bu esnada Şem'ûn adında bir Yahudi oralarda dolaşırken onların elindeki cevheri görünce aklı başından gider ve o cevherleri onlardan almanın hayalini kurarak onları takip etmeye başlar. Rivayete göre Batı tarafında Tâl adında bir lanetli vardır, putlara tapar ve Allah ve Resul'üne inanmaz. Hz. Ali'yi her duyduğunda öfkelenir, o olmazsa Hz. Muhammed'i şimdiye kadar çoktan öldürüp Medine'yi ele geçirirdim, der. Bir gün Medine'yi ele geçirmek ve Hz. Muhammed'i öldürmek için saldırıya geçer. Medine'ye yakın bir yerde kötülük çadırını kurar. Oradaki Çöl Arapları onlara erzak verip akçe ve altınlar alır. Ordu, dinlenip Medine'ye gitmek üzere iken ansızın Medine'den lanetli bir kadın gelip hilelerle ordunun aklını aldıktan sonra onlara "Medine'de bir Haydar vardır ki Tâl değil onun gibi binlercesinin ciğerini kebab yapar. Ancak hile ve büyü ile şehzadeleri (Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin) kaçırıp şehre getirip öldürürsek Hz. Ali'nin kulağına bu haber gidince üzümlük güçten düşer ve o zaman da Medine'ye saldırıp alırız." der. Bu durumu Tâl'a bildirdikten sonra kadın, rüşvet olarak hediye ve altınlar alıp Medine'ye gönderilir. Medine'ye gelip şehzadeleri arayan dinsiz kadın, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in ellerinde cevherle dükkânları dolaştığını görür. Bunları öldürürsem ellerindeki cevherler Tâl'ın vereceği altınlardan daha kâra geçerim diye düşünürken Şem'ûn'u görür ve ona ortaklık teklif eder ama o, korkusundan bu teklifi reddeder.

Lanetli kadın, çocukların yanına gidip iltifatlarla onları kandırıp bu cevherlerin değerini burada kimsenin veremeyeceğini ancak buraya kudretli bir padişahın geldiğini sadece onun cevherleri alabileceğini söyleyerek çocukları kandırıp götürür. Çocuklar, öldürülmesi için elleri arkadan bağlanıp Tâl'ın huzuruna getirilir. Tâl, hiddetle deveye odun yükletilip bunların da yükün üzerine yüklenmesini, aç ve susuz bir şekilde her kasabaya bir mil kalıncaya kadar yaya yürütölmelerini emreder. Tâl, çocukları esir aldığı için çok sevinçlidir. Çocuklar, deve üzerindeyken ağlamaya başlarlar. Onları götürmekle görevlendirilen Sâlih adındaki deveci Müslüman'dır, ancak bunu ordudaki kimseye söyleyememiştir. Bu yüzden Tâl'ın emirlerine uymaz ve çocuklara su ve yemek vererek onlarla feryat edip ağlar ve yollarına canını vermeye hazır olduğunu söyler. Onları takip eden bir dinsiz, durumu hemen Tâl'a bildirince Tâl da hisimla kılıcını çekerek onu öldürür. Tâl, Salih'in cenazesini çölde bırakıp yeni bir deveci görevlendirerek oradan ayrılır.

Bu esnada Hz. Fatma da okulun dağılma saati gelip çocuklarının gelmediğini görünce telaşlanmaya başlar. Hz. Ali de çocuklarının gelmediğini görünce onları arayıp bulamayınca Hz. Peygamber'e durumu anlatır. İkisi de bu duruma çok üzülür ve o esnada Cebrail gelip Hz. Peygamber'e çocuklarının durumunu ve şimdi nerede olduklarını bildirir. Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye dünyayı Tâl'ın başına yıkmasını emreder. Bu görevi tek başına yapma istediği Hz. Peygamber tarafından kabul edilince Hz. Ali ve Ganber hızla yola koyulur. Yolda parçalanmış bir ceset görüp inceleyince kanla yazılan yazıdan bunun Kerbelâ şehidinin kurbanı olduğunu anlar ve Allah'tan bu cesede can vermesi için dua eder. Allah, cesede yaralardan hiçbir eser bırakmadan can verir. Ceset, ayağa kalkıp Hz. Ali'ye dua edip yaşananları anlattıktan sonra Tâl'ın kalesine doğru yola çıkılır. Kaleye ulaştıklarında kaleden her tarafı dürbünle gözetleyen askerler, korku ile Hz. Ali ve Salih'in geldiğini Tâl'a söylerler, ancak Tâl, kendi ellerimle Salih'i öldürdüm deyip söylenenlere inanmaz. Askerler ısrar edince kendisi gelip bakar, Hz. Ali ile kölesi Ganber ve Salih'in kaleye doğru geldiğini görünce "Yüzlerce ölü de diriltsen, nice mucizelerin de olsa sana iman etmem, ben öyle bir padişahım ki kalede nice hazineler, bitmez tükenmez erzak ve yıldızların sayısından fazla asker vardır." diye söylenir. Hile ve büyü ile kalesinin alınmayacağını söyleyerek alçakça tekliflerde bulunur ve teklifleri yerine getirilmezse Hz. Ali'nin kanını akıtıp iki çocuğunun bu kalede kalacağı yönünde tehditler savurur. Hz. Ali de onun kalesini harap edeceğini, güvendiği hazinelerinin kendi nezdinde hiçbir işe yaramadığını, iki bin canı bile olsa hepsini alacağını ve onu güvendiği erzakının her bir tanesine muhtaç edeceğini söyleyip Tâl'i hak dinine davet eder. Tâl, bu daveti kabul etmez ve Hz. Ali, ona dünyayı dar edeceğini söyler.

Öte yandan Hz. Ali, fare ve karıncaların şahına Tâl'in kalesindeki tüm erzakları oradan çıkarmaları yönünde bir mektubu Ganber ile iletir. Mektubu alan şahlar, bunu canlarına minnet bilip her yere ilan ederler ve sabaha kadar Tâl'in kalesinde tek bir erzak tanesi bırakmadan hepsini Hz. Ali'nin istediği yerde toplarlar. Tâl'in adamları sabah uyanıp erzakın olmadığını görünce durumu Tâl'a bildirirler. Tâl, hemen kaleden Hz. Ali'nin olduğu yere bakınca tüm erzakın orada olduğunu görür. Bu durum karşısında canı iyice sıkılan Tâl, bağırarak hile ile ölüyü dirilttiğini ve şimdi de tüm erzakını hile ile aldığını söyler ve askerlerine kaleden çıkıp muhabereye hazır olmalarını emreder. Hz. Ali de Düldül'e binerek Zülfikâr'ı eline alır ve düşman saflarına dalar. Her seferinde bin iki bin düşmanı öldürür. Tâl'in inadını görünce "Aklını başına alıp delilik etme bu kadar canın ölümüne sebep oluyorsun. Yıldızlar kadar askere sahip olsan da elimden kurtuluşun yoktur, bunu iyi bil." diye uyarırsa da Tâl, inadında ısrar eder. Akşam olunca askerler kaleye çekilir. Sabahtan beri savaşıyan askerlerin yorgunluğu, kalede yiyecek hiçbir şeyin olmayışıyla çılgına dönen Tâl, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i öldürmeye gider. Hapishanenin kapısını açınca karşısında iki ejderha görüp canını kurtarmak için kaçmak zorunda kalır.

Sabah olunca Tâl, askerlerine kalenin kapılarına set çekmelerini ve kaçacak hiçbir delik bırakmalarını emreder. Hz. Ali de düşmanın savaşmaya gelmediğini görünce Düldül'e binip Sâlih ve Ganber'i yanına alarak kaleye gidip kapıdaki seti yıkarak içeri girer. Haberi alan Tâl, harp kıyafetlerini kuşanıp atına binerek muhabere alanına gelir ve binlerce askerine Hz. Ali'ye saldırılarını emreder. Hz. Ali, binlercesini öldürdükten sonra birden Tâl'a doğru saldırır ve kılıcıyla onu öldürür. Bunu gören askerler, aralarında konuşup "Tâl'in yolu doğru olsaydı mağlup olmazdı ve biz milyonlarca kişi olmamıza rağmen şimdi bir kişiye karşı böyle aciz ve dermansız kalmazdık. Gelin delilik yapmayı Hz. Ali'ye iman edip kurtulalım." diye anlaşırlar. Hz. Ali de onları affedip İslam dinini anlatır. Sâlih'i de onların başına getirdikten sonra Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i hapishaneden çıkararak mutlu olur. Daha sonra hayli altın ve gümüş yükleyip Medine'ye gider. Hz. Muhammed'in evine geldiklerinde Hz. Fatma çocuklarının yüzlerinden ve gözlerinden öperek onları sevgiyle kucağına alır ve fakirlere ikramlarda bulunarak Allah'a müteşekkir olurlar.

III. MUHTEVA

1. Mekân ve Karakter

Mekân, öyküde anlatılan olayların geçtiği her yerdir. Karakterler de bu mekânlarda doğrudan ya da dolaylı olarak bulunan her türlü varlıktır. Kimi öykülerde karakterler insan olmayan varlıklardan da seçilmiştir. İyi bir öyküde mekân ve karakter birbirini tamamlar. Karakterlerin okuyucu tarafından tanınabilmeleri için yazar, öykünün büyük bir bölümünde karakterlerin birçok özelliğini verme ihtiyacı duyar. Çalışmaya konu olan bu öyküde karakterler, toplum tarafından tanınan tarihi ve dini karakter olduğu için yazar tarafından tanıtılmaya pek ihtiyaç duyulmamış; hayali bir karakter olan Tâl karakteri için ise tanıtıma ihtiyaç duyulmuştur. Yazar, karakterlerin konumunu güçlendirmek için mekândan yararlanmıştır. Öyküde karakterler ve mekânlar birbiri ile bir bütün halindedir. Her karakter ve her mekân birer değeri temsil etmektedir. Toplumsal göstergelerin yan anlam taşımaları toplumun bilinçaltına yerleşmiş olan kalıplarının ortaya çıkarılmasını gerekli kılar (Kabadayı 2018: 58).

Öykü, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in herkes öğretmenlerine hediye alırken onlar alamadığı için okuldan ağlayarak gelişleri ile başlar. Buradan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in dinî yönlerinden ziyade çocukluğu ve öğrenciliği ön plana çıkarılmaktadır. Hz. Fatma, evdeyken çocuklarının ağladığını görür ve yalınayak onlara koşar. Hz. Fatma'nın evde oluşu, çocuklarına bu kadar düşkünlüğü onun annelik yönünü ön plana çıkarmaktadır. Hz. Fatma çocuklarını, sorunlarını çözmesi için Hz. Ali'ye gönderir. Hz. Ali camidedir ve çocuklar oraya gelip ona durumu anlatır. Hz. Ali'nin camide oluşu, onun dini yönünü ön plana çıkarmaktadır. Hz. Ali de çocukların sorununu çözmesi için onları Hz. Muhammed'e gönderir.

Hz. Muhammed evindedir ve çocuklar ona sorununu anlattıktan sonra Cebrail gelip ona çocuklara vermesi için iki tane elmas verir. Hz. Muhammed, sorunlara çözüm bulan, darda kalana yardım eden ve evi meleklerin gelip gittiği bir yer olarak ön plana çıkmaktadır.

Şem'ün, Yahudi bir tüccardır ve pazarda dolaşmaktadır. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in elindeki elmasları görünce onları kandırıp ellerinden almaya çalışır ama iş tehlikeye binince geri çekilir. Şem'un'un pazarda olması ve elmasları almaya çalışırken iş tehlikeye binince geri çekilmesi ile Yahudilerin ticaretle uğraştığı ama riskli işlerden uzak durduğu gösterilmektedir.

Tâl da kalesindedir ve kalesinde çok sayıda askeri, ambarlar dolusu yiyeceği, zindanları vardır. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i Hz. Ali'den intikamını almak için Tâl'a götürdüklerinde Tâl, onları aç ve susuz bir şekilde çöle gönderir; sonrasında da onları kalesindeki zindana atar. Tâl'in sahip olduğu mekân ve bu mekânın özellikleri onun gaddar biri olduğunu göstermektedir.

Yukarıda görüldüğü gibi her karakter mekân ile bütünleşmiş bir durumdadır. Mekânın kodu hem mekânda yaşamayı hem de mekânı anlayıp üretmeyi sağlar (Lefebure 2016: 43). İnsan karakterini belirleyen en önemli unsurlardan biri yaşadığı çevre/mekândır. Mekânın tasviri bize o mekânda yaşayan insanın karakteri, sosyal ve kültürel kimliği ile ilgili önemli ipuçları verir. Zira mekân, insan gerçeğinin bir parçasıdır (Çetişli 2014: 100). Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in çocukluğunu göstermek için mekân olarak okul verilirken, Hz. Ali'nin günlük yaşamının çoğunu ibadetle geçirdiğini göstermek için mekân olarak cami verilmiştir. Şem'un ticaretle uğraşan Yahudileri temsil ettiği için "pazar yeri" mekân olarak verilmiştir. Öte yandan Tâl da acımasız, savaşçı ve yağmacı biri olduğundan askerler ve erzaklarla dolu, zindanı olan bir kalede verilmiştir.

Karakterlerin psikolojisi, davranış biçimi, amaçları, kısacası karakter tanımına yarayan her durum sahne düzenlenmesini etkiler (Kabadayı 2018: 46). Tâl'in kalesi çevredeki her şeyi görebilecek yüksek bir tepededir. Burada mekânın etkisi kullanılarak Tâl'in insanlara tepeden bakan kibirli bir kişiliğe sahip olduğu gösterilmektedir. Nitekim Tâl'in davranışları da kişiliğindeki bu durumu desteklemektedir. Tâl ve Hz. Ali savaşmak için karşılaştıklarında Hz. Ali açık alanda Tâl ise kapalı alanda yani kalededir. Bu durum psikolojik olarak Hz. Ali'nin daha rahat, ama Tâl'in daha kasvetli olduğunu göstermektedir. Nitekim sonrasında Tâl, yenilmeye başlayınca askerlerinden kalenin her tarafını, içeriye hiçbir şey giremeyecek şekilde, duvarlarla örüp kapatmalarını ister. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i tuttuğu zindanda onları öldürmeye gittiğinde onları koruyan iki ejderha görür ve açlıktan bağırarak hayvanların sesi kalenin içini doldurmaktadır. Bunların hepsi bir mezar metaforunu oluşturmaktadır. Hz. Ali gelip Tâl'i kalesinin içinde öldürür ve böylece mezar metaforu da tamamlanmış olur. Görüldüğü gibi mekân ve karakter özellikleri bir bütün halini almaktadır.

2. Zaman

Her olay bir zaman içerisinde geçer ve yazar da bu olayları öyküleştiren bir zaman kullanır. Hikâye ve roman türleri, çok büyük ölçüde "bireyin hikâyesi"ni esas aldıklarına göre, vak'a zamanının öncelikle "bireysel" olması son derece tabiidir. Yani vak'a zamanı o zaman dilimi içerisinde yaşayan eserin kahramanlarının (özellikle asıl kahramanın) hayatlarını esas alır. Ancak bu bireysel zaman, çoğunlukla belirli bir "aktüel/sosyal/tarihi zaman" içine oturtulur (Çetişli 2014: 98). Geleneksel anlamda zaman kavramı, ya olayın içinde cereyan ettiği ortamı anlatmak ya da karakter tanımını sağlıklı gerçekleştirmek ve olaylara gerçeklik katmak için kullanılırdı (Tekin 2012: 141). Öyküde olayın yaşandığı zaman hakkında, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in çocuk yaşlarda olduğundan yola çıkılarak bir bilgiye varılabilir. Olayların anlatılması da soyut bir zamandan ziyade günlerin sayısının belirtildiği, güneşin doğuşu ve batışı ile belirtilen bir zamandır.

3. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Hikâyelerin iç dünyalarında geçen her şeyi gören, bilen, idrak eden, kendine özgü imkân, tercih, dil ve üslubuyla okuyucuya/dinleyiciye anlatan varlıktır anlatıcı (Çetişli 2014: 102). Sözlü veya yazılı anlatıya dayalı tüm türler bir anlatıcıya ihtiyaç duyar. Zira onların bize yani okuyucu ya da dinleyiciye ulaşmasını sağlayan anlatıcıdır. Her anlatıcının da kendine has bir tarzı vardır ve öyküsünü de o tarzda yani o bakış açısıyla anlatır. Tanrısal bakış açısı anlatıcıya geniş imkânlar sunar. Anlatıcı isterse kahramanların zihinlerine, iç dünyalarına kadar girer, gizli kalmış duygu ve düşünceleri dışa vurabilir (Tekin 2012: 58).

Çalışmaya konu olan bu öykü, kahramanların duygu ve düşüncelerine kadar her şeyi bilen Tanrısal bakış açısı ile anlatılmıştır. Yazar, bunu yaparken de Müslüman olan karakterlerin tarafını tutmuştur. Müslüman karakterlerden bahsederken “Efendimiz, müşteri yıldızı gibi parlayan, nur saçan...” gibi ifadeler kullanılırken Müslüman olmayanlar karakterler için de “lanetli, pis beden...” gibi ifadeler kullanmıştır.

4. Mucizeler

Öykü boyunca birçok mucizenin yaşandığı görülmektedir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin üzülmeye Hz. Muhammed'den yardım isteyince Cebrail tarafından Hz. Muhammed'e torunlarına vermesi için iki tane elmas gönderilir. Hz. Ali çocuklarının kaybolduğunu söyleyip Hz. Muhammed'den yardım almaya gidince tekrar Cebrail tarafından çocukların bulunduğu yer Hz. Muhammed'e söylenir ve o da bu yeri Hz. Ali'ye söyler. Hz. Ali yolda giderken çocuklarına yardım ettiği için öldürülen Salih adındaki kişiyi görünce dualar ederek onu diriltir. Hz. Ali, Tâl'in erzakını kaleden getirmeleri için yılanların ve karıncaların şahı ile anlaşip tüm erzakı dışarıya çıkartır. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i öldürmek için onların bulunduğu zindana giden Tâl onları iki ejderhanın koruduğunu görüp kaçar.

Öyküde mucizeler, genelde Müslümanlara yardım etmek için gerçekleşmiştir. Bu mucizeler, Allah'ın kötülüğe sapmayan Müslümanları her türlü kötülüğe karşı koruduğu ve her zaman onların yanında olduğu mesajı içermektedir. Mucizeler, Salih'in diriltilmesi olayındaki gibi veya erzakları Hz. Ali'nin yanında olduğunun haberinin verilmesi olayındaki gibi genelde başta Tâl'a haber verilir, fakat Tâl böyle bir şeyin mümkün olmadığını söyleyip haber veren kişiyi azarlar, ama sonra kendi gözleriyle gördükten sonra inanır. Böylece mucizelerin insanlar üzerinde bıraktığı güçlü etki, gözler önüne serilir.

5. Dönemin Sosyolojisi Hakkında Önemli İpuçları

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin öyküde olaylara saf gözlerle bakan çocuk karakterler olması dönemin sosyolojisini vermede etkili olmuştur. Annelerine, öğretmenlerine hediye alamadıklarını anlatırken diğer çocukların öğretmene hediye getirip şan kazandığını ve başlarının göğe erdiklerini söylemeleri dönemim Arap coğrafyasında hediye alışverişlerinde de gösterişin ön planda olduğunu göstermektedir. Hz. Ali; Ganber, Zülfikar ve Düldül'ü hediye olarak götürün dediğinde çocuklarının “Arap çocukları altın ve gümüş getirdiler, biz bunları götürüp fakirliğimizi herkese mi gösterelim?” demeleri de bu durumu destekler niteliktedir. O dönemde altın ve gümüşün hediye alışverişlerinde kullanıldığı ve bununla bir gösteriş de yapıldığı anlaşılmaktadır. Çocukların “Herkes öğretmene altın ve gümüş verdi biz şimdi elması verirsek herkes bize ne der?” deyip elması altın ve gümüşe çevirmek için bozdurmak istemeleri de altın ve gümüşün gösterişteki önemini göstermektedir.

Bir diğer önemli husus intikam alma durumudur. Tâl'in Hz. Ali'den intikam almak için onun çocuklarını kaçırması ve onlar aracılığıyla intikam almaya çalışması o dönemdeki toplumun bir başka özelliğini göstermektedir.

Şem'un'un Yahudi ve bir tüccar olması ama kendisi için tehlikeli olan işlerden kaçması dönemin Yahudi'lerinin ticaretle uğraştığı ama riskli işlerden kaçtığını göstermektedir.

Peygamber ailesinin öğretmene verecek kadar maddî değere sahip bir hediyelerinin olmaması, Salih'in Tâl'in emrinde çalışan fakir bir genç olmasına karşın Arap çocuklarının öğretmene altın ve gümüşleri hediye etmeleri, Tâl'in çok zengin olması o dönemde İslam dininin daha çok fakirler arasında yaygın bir din olduğunu göstermektedir.

IV. DİL VE ÜSLUP

Tahlilini yapmaya çalıştığımız hikâyede Arapça, Farsça kelime ve terkipler bolca kullanılmakla beraber hikâyenin anlaşılır bir dille yazıldığı söylenebilir. Hikâyede üslup bakımından üç özellik dikkat çekmektedir. Birincisi anlaşılır bir dille yazılmasının yanında sanatsal nesrin karakteristik özelliklerinden birisi olan terkiplerin her

çeşidine hikâyede rastlanır. Tamlamalar üzerine kurulu cümlelerin anlam ve ses boyutu isim ve sıfat tamlamalarıyla zenginleşir. İsim ve sıfat tamlamaları, çoğu zaman iç içe geçerek uzun kelime grupları oluşturur: şâne-i müşfikat-ı nişâne-i dest-i nevâziş ü muḥabbet, ārām-ı dil ü enīs-i cān, ziyā-bahşā-yı afāk-ı felāh u maẓhariyet, ḥayme-nişin-i faẓāhat u mel‘anet, ‘Alī-i şīr-i Ḥudā-yı şāhib-‘azāmet, emr ü fermān-ber-i ‘abd-i kemter, meydān-ı kār-zār-ı küffār-ı ḥāksār...

İkinci üslûp özelliği, hikâyede secili cümlelerin çokça kullanılmasıdır. Nesri musikiye yaklaştıran secili anlatım anlatımın doğal akışı içinde eritilirse akıcı bir söyleyiş temin edilir (Selçuk 2009: 110). Bu tür kullanımlar, hikâyede ahenkli bir üslûp oluşturmuştur.

“Ey bā‘iş-i mübāhāt-ı ḥānedān-ı meḥār-ı kâ’ināt v’ey ser-tāc-ı ümmet-i İslāmiye-i ‘āliyyetü’l-derecāt...”

“Lenger-i keşti-i necāt ve sādāt-ı ‘umūm-ı kâ’ināt olmuş...”

“Ey bentüm iki nāzeninüm v’ey meh-i ḫal‘at u Müşterī-cebīnüm...”

“Server-i kâ’ināt-ı ‘ālem ve gevher-i pāk-nesl-i ādemūñ sīm ü zerden münfa‘il olmas ve bu cihetle nezd-i vālālarında o çirkāb-ı dünyānuñ bulunması...”

“Muḥammedisūñ ve dīn-perver-i Aḥmedisūñ ‘acāba dīn-i Muḥammediden ne ümīd idersūñ ve ma‘būdum olan şaneme ‘ibādetden niçün iḫtirāz eylersūñ?...”

Üçüncü üslûp özelliği ise bir çeşit ses, söz ve anlam tekrarı olan ikilemelerin fazlaca kullanılmasının anlama ve ahenge sağladığı katkısıdır. Hikâyede, ikilemeler anlatıma güç katarak anlamı pekiştirmiştir: melûl u ğamnāk, sūrūr u şādī, şafā vü ḫarab, sīm ü zer, faḫr u fāka, feryād u fiğān, cūş u ḫurūş, nām u nişānı, ‘aql u fikr, eḫrāf u eknāf, sedd ü bend, zād u zāḫīre, mūş u mūr, tek ü tenhā...

SONUÇ

İslamiyet’in ilk dönemlerini anlatan yazar, öyküye gerçeklik kazandırmak için gerçek şahsiyetleri seçmiştir. Yazarın öyküde üzerinde durduğu konu da ağırlıklı olarak değerler çatışmasıdır. Bu çatışma birkaç farklı şekilde verilmiştir. Müslüman olan Hz. Ali çocuklarını kaçırmaya rağmen putperest olan Tâl’i sürekli doğru yola çağırır, ama Tâl sahip olduğu maddî şeylere güvenip onu yeneceğini düşünür. Hikâye kahramanlarından Tâl, çok zengin bir kişi olup maddiyatı, Hz. Ali ise dünya zenginliğine değer vermediği için maneviyatı temsil eder. Hikâyenin sonunda maneviyat, maddiyata galip gelir. Hz. Fatma’nın çocuklarına hitaben söylediği “Ben bu dünyadan can ve gönülden geçmişim, benim için bu kararsız dünyada altın, mal ve değerli şeyler için sıkıntıya girmek ahmaklıktır ve bu yüzden bende böyle şeyler yoktur.” sözleri aslında hikâyenin temasını özetlemektedir. Peygamber ailesi, maddiyata önem vermemektedir ve sahip oldukları en değerli eşyaları da hediye edecek kadar cömerttirler. Hz. Ali’nin çocuklarına sahip olduğu Düldül, Ganber ve Zülfikar’ı hiç düşünmeden vermeyi teklif etmesi, Hz. Muhammed’in sahip olduğu atı vermeyi teklif etmesi bu durumu açıkça göstermektedir. Öte yandan putperest olan Tâl’in çok güvendiği erzaklarının, fareler ve yılanlar tarafından bir gecede dışarıya taşınması, hazinelerinin karşı tarafın eline geçmesi ve o çok güvendiği kalesinin kendisine mezar olmasıyla okuyana/dinleyene her şeyin sahibinin Allah olduğu ve dünyada sahip olunan maddî şeylerin pek de bir öneminin olmadığı mesajı verilir.

Klasik tarzda yazılan hikâyeler, daha çok kıssadan hisse çıkartılacak tarzda yazıldığı için bu hikâyede de okuyucunun bir ders çıkarması hedeflenmiştir. Herkesin kolayca anlayabileceği tarzda yazılan hikâyede Arapça, Farsça kelime ve tamlamalar bolca kullanılmış, fakat bunlar üslûp bakımından bir ağırlık yaratmamış, aksine ifadenin daha da zenginleşmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Akbayır, Sıddık (2007). *Eğitim Fakülteleri İçin Cümle ve Metin Bilgisi*, 5. Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Çetişli, İsmail (2014). *Metin Tahlillerine Giriş*, 24. Baskı Ankara: Akçağ Yayınları.

Doğan, D. Mehmet, (1990). *Büyük Türkçe Sözlük*, 8. Baskı, Ankara: Rehber Yay.

Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü (1948). İstanbul: TDK Yay.

Gariper, Cafer (2005). "Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Editör Ramazan Korkmaz), 2.Baskı, Ankara: Grafiker Yayıncılık.

<https://www.hathitrust.org> (Digital Library).

Kabadayı, Lale (2018). *Film Eleştirisi*, 3. Baskı İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kavruk, Hasan (1998). *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, İstanbul: MEB Yayınları.

Lefebvre, Henri (2016). *Mekânın Üretimi*, 4. Baskı, İstanbul: Sel Yayınları.

Mazıoğlu, Hasibe (1985). "Divan Edebiyatında Hikâye", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Ankara: AKM Yay.

Selçuk, Bahir (2009). *Nergisî, Meşâkku'l-Uşşâk (İnceleme-Metin)*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Tekin, Mehmet (2012). *Roman Sanatı*, 11. Baskı İstanbul Ötüken Neşriyat.

Türkçe Sözlük (1974) . 6. Baskı, Ankara: TDK Yay.

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

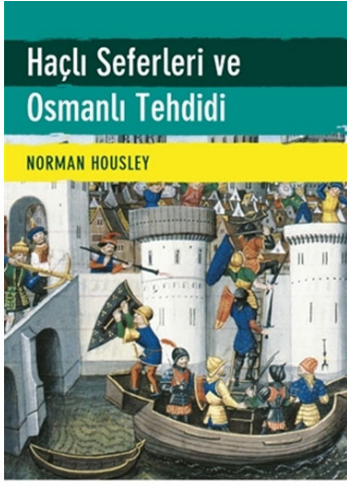
KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

KİTAP TANITIM

NORMAN HOUSLEY, , İstanbul 2016, Çev. Mehmet Moralı, 376 s.

Sümeyra ÇALIŞKAN¹

1291 yılında Akka'nın Memlûk hâkimiyetine alınması hadisesine müteakip Doğu'da İslâm devletlerinin yükseliş ve güçlenişini 1302 yılında kurulan Osmanlı devletinin tedrici bir süreci müteakip İmparatorluk oluşu olgusu temsil etmiştir. Bu ilerleme ve gelişme Haçlı seferlerini organize eden Papalık kurum ve devletinin de dikkatini celp etmiş kıtadaki dünyevî yöneticiler ile inananları Osmanlı kuvvetleri üzerine kutsal seferlere teşvike çalışmıştır. Bu arayışlar ve aksülamelleri, arayış çerçevesindeki Papalık faaliyetlerini Leicester Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Norman Housley Haçlı Seferleri ve Osmanlı Tehdidi (*Crusading and the Ottoman Threat 1453-1505*) adlı eserinde etraflıca ele almış, dilimize çevrilen ilgili dönem Haçlı Seferleri'ne ilişkin farklı ve yeni bilgilere erişme imkanı sağlamıştır. Eser, İstanbul'un 1453 yılındaki fethi ile 1505 yılları arasındaki Papalık faaliyetleri bağlamında Giriş ve beş bölüm ile sonuçtan mürekkeptir. Bölümler sırasıyla "Temeller: Karşıtlıklar ve Bağlılıklar", "Strateji, Seferberlik ve Denetim", "Askere Alma ve Maliye", "İletişim", "Endüljanslar ve Türklere

Karşı Haçlı Seferi" adlarını taşımaktadırlar. Giriş kısmı konu üzerine yapılan çalışmalar ve bu çalışmaların değerlendirilmesi ile çözümlenme olarak tesmiye edilen kitap bölümlerinin konularını ele almaktadır. İstanbul'un fethine müteakip artan kutsal sefer arayışlarını irdeleyen yazar Papalığın bu olayın ardından faaliyetlerini artırdığı olgusundan hareket etmektedir. Süreci tarihsel tasnife tabi tutarak "1453-1464", "1464-1481", "1481-1494", "1494-1505" dönemlerini ayırıcı olgularına dikkat çekmiştir.

"Temeller: Karşıtlıklar ve Bağlılıklar" adlı ilk bölümde Müslüman ve Hıristiyanların Papalık cihetinden değerlendirilmesini Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethine müteakip Papa 2. Pius'un kıyamet alâmeti olarak değerlendirmesi ve Türklere dair vahşi, tahripkâr söylemler ile oluşmuş imajına dair bilgiler vermektedir. Sefere çağrı için görevlendirilen vaizler ve onların ifadelerine de yer verilmiş ve dönemin etkin kesimlerinden bir kısmının bakış açılarına da vakıf kılma hususu sağlanmıştır. Papalığın Kudüs ve Osmanlı hâkimiyetine giren Ortodoks Hıristiyanlara dair ifadeleri ve seferlere iştiraki sağlamak için inananlara yapılan mükafatların kutsal sefere çağrıdaki yerine de bu kısımda yer verilmiştir. Papalığın çağrıları ve koyduğu vergi zorunluluğunun dayandığı "antemurale" düşüncesi ve katkıları da Osmanlı kuvvetleri ile savaşan Hıristiyan devletlere sağlanan dış desteğe dair önemli bilgilere vakıf kılmaktadır. Son olarak bu dönemde kıta içerisinde Papalık için tehdit olan

¹ Yeniçağ Tarihi ve Tarih Eğitimi Uzmanı. skepticalmodest@gmail.com

Huşçu inaniş ve etkileri de Osmanlı İmparatorluğu'nun ilerlemesi ve Papalığın politikaları cihetleriyle ele alınarak dönemin siyasi durum ve arayışı betimlenmiştir.

“Strateji, Seferberlik ve Denetim” adlı ikinci bölüm kutsal sefere dair fiili eylemler ve yönetimi hakkında bilgiler vermektedir. Sefer güzergahları, vaizler, kurulan ittifaklar ve kurulmak istenen ordular, planlar, Papalık kurulunun faaliyet ve kararları, kongre ve diyetler, malî cihet, kıtadaki krallıkların tutumu ve katkıları hakkında bilgileri sunarak betimi somutlaştırmakta önemli zemin vasfını taşımaktadır.

“Askere Alma ve Maliye” başlığını taşıyan üçüncü bölümde Osmanlı İmparatorluk güçlerine karşı kurulacak ordular ve seferi temin edecek malî kaynaklar ile bu kaynakların temini, sağlanan kaynakların nasıl sağlandığı, sağlanması yönündeki faaliyetler irdelenmiş, sefer arayışına katkısına yer verilmiştir. Kaynakların sağlanmasında zorunluluk ile gönüllülük durumları, gönüllülüğü sağlama yolları ve bunları etkileyen menfii durumlar ele alınarak istenen kutsal sefere engel olan durumlar, dönemin iklimi, vaziyeti ve inananların yaklaşımı resmedilmiştir.

“İletişim” başlıklı müteakip bölümde Osmanlı topraklarına yapılması tasarlanan seferin organize edilmesinde kullanılan yöntemlere yer verilmiş bu bağlamda vaizler ve faaliyet ve etkileri, vaizlerin görev yaptıkları bölgelerin vaizlere karşı yargı ve tutumları ile bunun sefere olumsuz etkileri, toplanan diyetler verilen söylemler ve mündemiçlerinde yer alan dinsek motifler, Papalığın matbaayı sefer maksadıyla etkili bir biçimde kullanışı ve ortaya çıkan yayınlardaki çeşitlilik ile içeriklerin kıta insanlarında oluşturmayı hedeflediği inançlara yer verilmiştir.

“Endüljanslar ve Türklere Karşı Haçlı Seferleri” başlıklı son bölümde 1492 yılında Gırnata'nın İspanyol krallığı hakimiyetine alınmasında endüljanslar ve kutsal sefer propagandasının etkisine yer verilmiş, aynı politika ve usulün Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yürütülmesi irdelenmiştir. Osmanlı ilerlemesine karşı satışa çıkarılan endüljanslardan edinilen gelirler, gelirlerin harcandığı mecralar ve menfii neticeler ile bu neticelerin sebepleri izah edilmiştir. Endüljanslara karşı olan olumsuz yargılar, istisamlara da yer verilmiştir.

Sonuç kısmında gerçekleştirilmesi istenen Haçlı Seferleri'nin engellerine dair önemli görülen noktalar ifade edilmiş nihayetinde Osmanlıların politik olarak kabul edilmiş bir unsur olduğu yargısına varılmıştır.

SONUÇ YERİNE

Tüm bu konusal irdellemeler Osmanlı klasik döneminde Papalığın meydana getirmeye çalıştığı bir Haçlı Seferleri için gerekli cihetleri, araçları ve bunlardaki noksanlıkları ortaya koymuştur. Bu eser söz konusu dönemin Avrupa kıtasındaki inananlar ile krallarının anlayışını ortaya koyma hususunda oldukça aydınlatıcı bir çalışmadır. Buna mukabil “olması gerekli” bir Haçlı seferinin neden olmadığını ortaya koyma paradigması ile ele alınmış gibidir. Esasen bu husus da İslâm ve Osmanlı Tarihi bağlamında Haçlı Seferleri sebebiyle oluşan “neden” sorununa önemli bir betimsel katkı sağlamaktadır. Buna mukabil “olması gerekli miydi” sorunu üzerinde de yeterince durmak da aydınlatıcı olabilirdi ve bu hususta noksanlık taşıdığı ifadeye uygundur.

